ÇARŞAMBA İLÇESİ
TARIM SEKTÖRÜ RAPORU

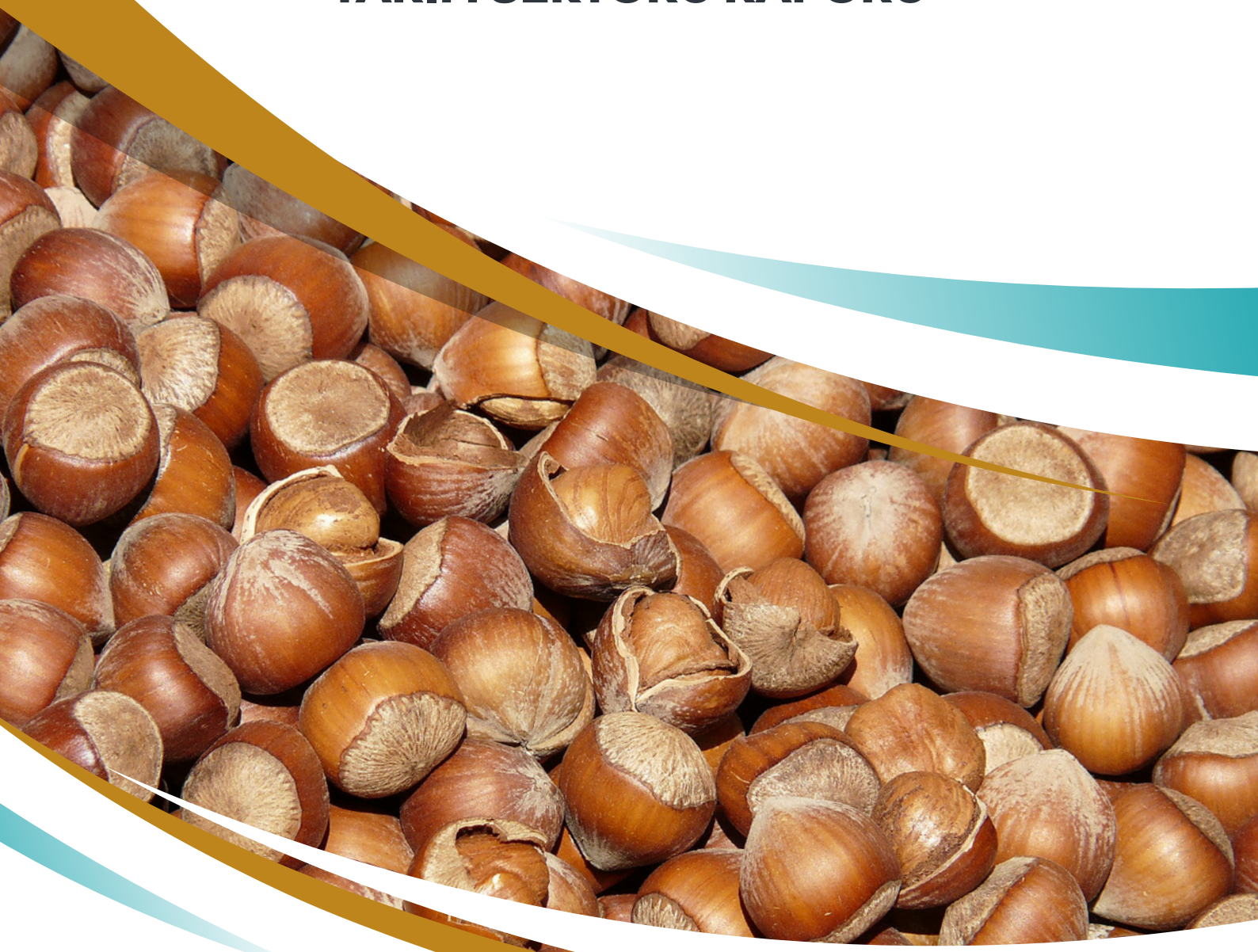

www.oka.org.tr

ÇARŞAMBA İLÇESİ

TARIM SEKTÖRÜ RAPORU

HAZIRLAYAN

SAMSUN YATIRIM DESTEK OFİSİ

ARALIK 2018

SAMSUN

ÖNSÖZ

Yeşilırmak'ın suladığı bereketli Çarşamba Ovası, ülkemizin en büyük delta ovalarından birisidir. Samsun'da koruma altında bulunan üç ovadan birisi olan Çarşamba Ovasında önemli miktarda meyve, sebze ve tarla bitkileri ile hayvansal üretim yapılmaktadır. Bununla birlikte ilçede yetiştirilen tarımsal ürünlerin işlenerek elde edilen katma değerin artırılmasında ve üreticinin bu değerden yeterli payı alması için atılması gereken bazı adımlar mevcuttur.

İlçenin tarım ve tarımsal gıda sanayisinde atılacak bu adımların tespiti ve yatırım kararlarına yön vermek amacıyla "Çarşamba İlçesi Tarım Sektörü Raporu" çalışması başlatılmıştır. Bu çalışma ile Çarşamba ilçesindeki tarımsal üretimin mevcut yapısı altyapı, üretim ve tüketim boyutlarıyla ele alınmakta ve ilçenin tarımsal ürün potansiyeline yönelik birtakım sonuçlara ulaşılmaktadır. Çalışma Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı uzmanları tarafından gerçekleştirilen saha ziyaretleriyle sektörün tüm paydaşlarından destek alınarak katılımcı bir anlayışla hazırlanmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen OKA yetkililerine ve katkı sağlayan tüm kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, işletmeler, akademisyenler ve vatandaşlarımıza teşekkür ederim. Raporun başta Çarşamba ilçesi olmak üzere İlimizin kırsal kalkınması için yol gösterici olmasını temenni ediyorum.

Osman KAYMAK
Samsun Valisi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR vi
HARİTA LİSTESİ vi
GRAFİK LİSTESİ vii
TABLO LİSTESİ vii
ŞEKİL LİSTESİ vii
1. YÖNETİCİ ÖZETİ 1
2. GİRİŞ 3
3. MEVCUT DURUM 4
3.1. Tarımsal Altyapı 5
3.1.1. Arazi 5
3.1.2. Nüfus 7
3.1.3. Ulaşım ve Enerji 8
3.1.4. Sulama 11
3.1.5. Makine Kullanımı 12
3.1.6. Örgütlenme 13
3.1.7. Gübre ve İlaç Kullanımı 14
3.1.8. Bilgiye Erişim, Destekler ve Ar-Ge 15
3.2. Üretim 17
3.2.1. Bitkisel Üretim 17
3.2.2. Hayvansal Üretim 24
3.2.3. Sözleşmeli Çiftçilik Uygulamaları 26
3.3. Tüketim 27
3.3.1. Ürünlerin Tüketim Durumu 27
3.3.2. Tarıma Dayalı Sanayi Tesislerinin Durumu 27
3.3.3. Çarşamba İlçesinin Hinterlandı 28
4. TARIM ÜRÜNLERİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 28
4.1. Katma Değerli Ürünler 29
4.2. Çarşamba Organize Sanayi Bölgesi 31
4.3. Lisanslı Depoculuk 32
4.4. Sözleşmeli Çiftçilik 32
5. SONUÇ 32
KAYNAKÇA 35
EKLER 36

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
FAO	Dünya Gıda Örgütü
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
SS	Sanayi Sitesi
OKA	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
OMÜ	On Dokuz Mayıs Üniversitesi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
Ro-La	(Rollende Landstrasse) Karayolunun demiryolu ile entegre olduğu taşımacılık şekli
Ro-Ro	(Roll on-Roll off) Karayolunun denizyolu ile entegre olduğu taşımacılık şekli
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim A.Ş.
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSO	Ticaret ve Sanayi Odası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Çarşamba İlçesinin Konumu
Harita 2: Çarşamba İlçesinin Karayolu Ulaşım Bağlantıları
Harita 3: Çarşamba İlçesi Demiryolu Haritası
Harita 4: TEİAŞ 10. Bölge Müdürlüğü Elektrik İletim ve Trafo Merkezleri Haritası
Harita 5: Çarşamba Ovası Sol ve Sağ Sahil Sulama Alanı
Harita 6: Türkiye'de Endemik Bitkilerin Yoğunlaştığı Bölgeler

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Çarşamba İlçesinde Alçak Tünel Tipi Örtü Altı Sebze Üretimi
Grafik 2: Çarşamba İlçesinde Yüksel Tünel Tipi Örtü Altı Sebze Üretimi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Çarşamba Ovası'nın Arazi Dağılımı (Dekar)
Tablo 2: Çarşamba İlçesinin Tarım Ekiliş Alanı Dağılımı
Tablo 3: Çarşamba İlçesinin Bazı Merkezlere Olan Uzaklığı (Km)
Tablo 4: Çarşamba İlçesinde Sulanan Arazilerin Durumu (Dekar)
Tablo 5: Samsun ve Tarımsal Üretimi Yüksek Bazı İllerde Tarımsal Makine Sayıları
Tablo 6: Çarşamba İlçesindeki Tarımsal Makine Sayıları (2017)
Tablo 7: Çarşamba'ya Yönelik Tarımsal Ar-Ge Projeleri
Tablo 8: Çarşamba İlçesinde Üretilen Başlıca Tarla Bitkilerinin Durumu (2017
Tablo 9: Çarşamba İlçesindeki Bahçe Bitkileri Tarımının Durumu (2017 Dönemi)
Tablo 10: Çarşamba İlçesinde Örtü Altı Tarım Alanları (Da)
Tablo 11: Çarşamba İlçesindeki Hayvan Varlığı
Tablo 12: Marketteki 1 kg Domatesin Katma Değer Tablosu (TL)
Tablo 13: Çarşamba İlçesi Katma Değerli Tarımsal Üretim Eylem Planı

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Çarşamba İlçesi Katma Değerli Üretim Sistemi

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye tarımsal üretim anlamında büyük bir potansiyele sahip olup, ithalata ihtiyaç duymadan kendi kendine yetecek miktarda gıda ve tarımsal üretimi gerçekleştirebilecek bir imkâna sahiptir.

Türkiye'nin en önemli delta ovalarından birisini oluşturan Çarşamba Ovası, bitkisel üretim açısından sadece Çarşamba ve Samsun'a değil tüm Türkiye'ye önemli değerler sunmaktadır. Ovanın toplam arazisi 777.560 dekardır. Bu arazinin % 76'sı tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Tarım alanı büyüklüğü olarak Türkiye'de 16. sırada bulunan Samsun'un toplam tarım alanı içinde Çarşamba'nın toplam tarım alanının payı ise % 15.67'dir.

Ovadaki toplam tarım alanının % 50.4'ü, diğer bir ifadeyle yaklaşık yarısı meyve bahçeleri ile değerlendirilmektedir. Sebze bitkileri alanı ise % 21.4'lük bir paya sahiptir. Tarla bitkileri alanı ise toplamda % 22.2'lik bir paya sahiptir.

Çarşamba ilçesinde imalat sanayi dışında istihdam edilenlerin oranı % 85.49 olup, ilçede imalat sanayi dışında faaliyet gösteren işyeri sayısının 1423 olduğu dikkate alındığında söz konusu istihdamın ağırlıklı olarak tarım sektöründe olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan ilçenin kırsal toplum yapısı özelliği gösterdiği görülmektedir.

Çarşamba ilçesi ulaşım bağlantıları yönünden oldukça güçlü bir altyapıya sahiptir. İlçede havalimanı, karayolu ve demiryolu bulunmaktadır.

Çarşamba ilçesindeki tüm tarım arazilerinin % 73'ü sulanabilir arazi olarak değerlendirilmektedir. Sebze ekimi yapılan arazilerde sulanan alan oranı % 95'e ulaşmaktadır. Sulanmayan alanların en fazla olduğu ekim sahaları meyve bahçeleri olarak göze çarpmaktadır. Meyve bahçelerinde sulanan alan oranı % 64 olarak yer almaktadır.

Samsun ilinde en fazla traktör 9945 ile Bafra'da yer almaktadır. Bafra'yı sırasıyla Çarşamba, Vezirköprü, Havza, Alaçam, Terme ve Atakum takip etmektedir. Çarşamba'daki traktör varlığı Samsun ilindeki toplam traktör sayısının % 17.8'ini oluşturmaktadır.

Çarşamba Ziraat Odası verilerine göre odaya kayıtlı yaklaşık 34.000 kişi bulunmakta olup, bunların yaklaşık 8500-9000 arası üye aktif olarak kayıtlı bulunmaktadır. İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerine göre de ilçedeki üretici sayısı 15.680 olup, toplam köy (büyükşehirle birlikte mahalle) sayısı ise 140'tır.

Çarşamba ilçesinde ilgili kurumlarla yapılan görüşmelerde özellikle fındıkta görülen küf hastalığı ve alçak tünel seralarda yetiştirilen sebzelerde görülen hastalıklarla mücadelede kimyasal ilaç kullanımının yaygın olduğu ve bitkilerde ilaç kalıntısının olabileceği vurgulanmıştır.

Genel olarak bakıldığında ilçede bilgiye erişim ve devlet desteklerinden faydalanma noktasında önemli sorunların olmadığı, ancak bu alandaki tanıtımlara biraz daha ağırlık verilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Çarşamba ilçesindeki başlıca tarla bitkilerinin üretimine bakıldığında silajlık mısır, soya ve fasulye üretiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Bir dönem ilçenin geçim kaynaklarından birisini oluşturan şekerpancarı ve tütün üretimi ise neredeyse sıfırlanmıştır. Samsun, Türkiye'de fasulye, çeltik, soya ve tütün üretiminde ilk 5 sırada yer almaktadır. Fasulye üretiminde Türkiye birincisi olan Samsun'daki üretimin % 75.8'i ise Çarşamba ilçesinde yapılmaktadır.

İlçede fındık oldukça hâkim bir konumdadır. Türkiye fındık üretiminde ikinci sırada bulunan Samsun'da üretilen fındığın da 3'te 1'i Çarşamba ilçesinde üretilmektedir. Fındık dışında ilçede öne çıkan ve Türkiye genelinde de önemli bir ağırlığa sahip olan ürünler şeftali, kivi, dut, patlıcan, biber, lahana (kara yaprak), kavun, karpuz, marul (kıvırcık) ve ıspanak olarak dikkati çekmektedir.

2017 yılı itibariyle Samsun'daki toplam örtü altı tarım alanı 13.291 da olarak tespit edilmiştir. Bu durumda Çarşamba ilçesindeki örtü altı alanları Samsun'daki toplam alanların % 92.3'ünü oluşturmaktadır. Samsun ili 2010-2017 yılları arasındaki ortalama örtü altı tarım alanı büyüklüğü bakımından Antalya, Mersin, Adana ve Muğla illerinin ardından 5. sırada yer almaktadır.

Çarşamba ilçesindeki hayvan varlığının büyükbaş hayvancılık dışında il içindeki oranının düşük olduğu görülmektedir. Büyükbaş hayvan varlığı açısından Çarşamba ilçesi Bafra ve Vezirköprü'nün ardından 3. sırada gelmektedir.

Küçükbaş hayvan sayısı bakımından Çarşamba ilçesi Vezirköprü, Bafra, Tekkeköy, Havza, Alaçam ve Ladik'in ardından 7. sırada gelmektedir.

Kanatlı hayvan sayısı bakımından ise Çarşamba ilçesi Kavak, Alaçam, Terme, Havza, Bafra, 19 Mayıs ve Vezirköprü ilçelerinin oldukça gerisinde olup; Samsun ilçeleri sıralamasında 17 ilçe arasında 12. sıradadır.

Sözleşmeli çiftçilik modelinin değişik sebeplerden ötürü yerleşemediği Çarşamba ilçesinde üretilen tarımsal ürünlerin tüketim durumu incelendiğinde ağırlıklı olarak işlenmeden piyasaya sunulduğu görülmektedir. Tarla ve bahçe bitkileri yaş şekilde hal üzerinden nihaî tüketiciye ulaştırılmaktadır.

Çarşamba ilçesinde tarıma dayalı sanayi tesislerinin durumu incelendiğinde fındık tesislerinin öne çıktığı görülmektedir. Çarşamba Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre ilçede işlenmiş gıda ürünleri ihracatı yapan 14 firma bulunmaktadır. Söz konusu firmaların ihraç ettiği ürünlerin deniz salyangozu, fındık ve un olduğu görülmektedir.

Çarşamba ilçesinde hangi katma değeri yüksek ürün üretilecek sorusundan ziyade nasıl üretileceği tartışılmalıdır. Bunun için işin merkezinde kurumsallaşmış, ticarî ve yönetimsel kaygıların olmadığı ve üreticinin güven duyabileceği bir yapının olması gerekmektedir. Bu yapının başta Samsun Büyükşehir Belediyesi olmak üzere ilgili kurumların da ortak olduğu Tarım A.Ş. ile desteklenmesi, sanayicinin doğrudan üreticiler ile sorun yaşamasını engelleyecektir.

Tarım A.Ş. lisanslı depoculuk ve sözleşmeli çiftçilik uygulamalarında sürükleyici bir rol üstlenmekle birlikte sanayi kuruluşlarının hammadde ihtiyacının karşılanmasında üretici ile sanayici arasında denge oluşturabilecek bir konumda bulunacaktır. Bu sayede yatırım yeri, yatırım destek ve tanıtım faaliyetleri, mevsimlik tarım işçisi istihdamı, örgütlenme, üreticilere teknik destek verilmesi gibi konularda yönlendirici ve uygulayıcı bir rol üstlenecektir. Üretici, Tarım A.Ş. ve tarımsal ürün işleyen büyük firmalardan oluşan sistem sözleşmeli çiftçilik kültürünü ilçede tesis ederek sanayiciye hammadde arzı konusunda güven sağlayacaktır. Üretici ise kamunun hissedarı olan bir yapıya (Tarım A.Ş.'ye) ödemeler ve sağlayacağı teknik destek konusunda güvenebilecektir.

2. GİRİŞ

İnsanlığın ortaya çıktığı ilk andan itibaren beslenme ve barınma, en temel ihtiyaçları oluşturmuş; tarihsel süreç içerisinde tarımsal üretime geçilmesiyle birlikte beslenme ihtiyacı da değişik biçimlerle karşılanmaya devam edilmiştir.

Günümüzde ise artan dünya nüfusuna paralel olarak beslenme ve gıda üretimi önemini muhafaza etmekte, hatta bu alanda devletler arasında ekonomik, siyasi, diplomatik veya askeri sorunlar yaşanabilmektedir.

Nüfusu artan ancak yeterli arazisi veya sulama imkanları bulunmayan bazı ülkeler, gıda ihtiyaçlarını ithal etme yoluna gitmekte veya 3. dünya ülkelerinde büyük çaplı araziler kiralayabilmektedir. Türkiye'nin 12.5 katı toprağı olmasına rağmen artan nüfusunu beslemeye çalışan Çin, sulama imkanları kısıtlı olan Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri, nüfusu büyük ancak yüzölçümü küçük Asya ülkeleri Güney Kore ve Japonya, iklimsel faktörlerden dolayı tarımsal ürün üretme potansiyeli sınırlı olan küçük Avrupa ülkeleri Danimarka, İsveç, Birleşik Krallık ve İsviçre başta sahra altı Afrika olmak üzere Güney Amerika ve Güneydoğu Asya'da büyük miktarlarda tarım arazisi kiralamaktadır. Arazi kiralamaları o kadar büyük boyutlara varmıştır ki sadece Afrika'daki 5 ülkede (Etiyopya, Sudan, Mozambik, Mali ve Madagaskar) 2004-2009 yılları arasında uzun yıllığına kiralanan arazi miktarı yaklaşık 2.5 milyon hektara ve yatırım tutarı 920 milyon ABD dolarına ulaşmıştır.[1]

İlerleyen dönemde gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin az gelişmiş ülkelerde değişik amaçlarla tarım arazisi kiralama yoluna gitmelerinin artarak devam edeceği öngörülmektedir.

[1] Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Land Grab or Development Oppurtunity? Agricultural investment and international land deals in Africa, 2009, http://www.fao.org/3/a-ak241e.pdf (Erişim tarihi: 31.05.2018)

Gelinen noktada dünya politikasına yön verecek sektörün tarım olacağı ve uluslararası aktörlerin tarımsal çıkarlarını muhafaza etmek için daha fazla strateji belirleyip uygulayacağı düşünülmektedir. Bu durum beraberinde gıda güvenliği, organik tarım, iyi tarım uygulamaları, tüketici ihtiyaçları, dondurulmuş gıda, katma değerli ürünler, tohum bankası, ekolojik denge, su ve toprak kaynaklarının korunması, yenilenebilir enerji, iklim değişikliği, tarımda teknoloji kullanımı gibi bir dizi kavramın da gündemde kalmasına yol açacaktır.

Türkiye de tarımsal üretim anlamında büyük bir potansiyele sahip olup, ithalata ihtiyaç duymadan kendi kendine yetecek miktarda gıda ve tarımsal üretimi gerçekleştirebilecek bir imkana sahiptir. Dört mevsimin yaşanabildiği Anadolu coğrafyasında Türkiye'nin tarımsal üretim potansiyelini oluşturan, akarsularla zenginleşmiş değerli ovalar bulunmaktadır. Güneyde Çukurova, doğuda Muş ve Elbistan Ovası, batıda Menderes Ovası gibi ovaların yanında kuzeyde Bafra ve Çarşamba Ovası bu ovalara en önemli örneği teşkil etmektedir. Bu ovalardan birisi olan, Yeşilırmak'ın suladığı bereketli Çarşamba Ovası, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından koruma altında alınan, ülkemizdeki 141, Samsun'daki ise 3 ovadan birisidir.[2] Çarşamba Ovası ülkemizin en büyük delta ovalarından birisi olup, önemli miktarda meyve, sebze ve tarla bitkilerinin üretimi yapılmaktadır. Bununla birlikte ovada yetiştirilen ürünlerin tüketiciye katma değerli ürün olarak ulaşmasında ve üreticinin bu değerden yeterli pastayı almasında birtakım yapısal sorunlar yaşanmaktadır.

Bu çalışma ile Çarşamba ilçesindeki tarımsal üretimin mevcut yapısı altyapı, üretim ve tüketim boyutuyla ele alınmakta, Çarşamba ilçesinin tarımsal ürün potansiyeline yönelik birtakım tespitlerde bulunulmakta ve bu tespitlerden yola çıkılarak bazı sonuç ve değerlendirmelere ulaşılmaktadır. Çalışmanın hazırlanması aşamasında ağırlıklı olarak saha bilgisine başvurulmuş olup, bu amaçla Çarşamba İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Çarşamba Ticaret ve Sanayi Odası, Çarşamba Ziraat Odası, Tarım Kredi Kooperatifleri Samsun Bölge Müdürlüğü, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, Karadeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü, üreticiler, ticari işletmeler, meyve-sebze hali ve bazı derneklerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Rapor taslağının hazırlanmasının ardından raporun sunulması ve tartışmaya açılması amacıyla 09.08.2018 tarihinde Çarşamba ilçesinde bir toplantı düzenlenmiş olup toplantı tutanağı raporun ekinde sunulmaktadır.

Çalışmanın kapsamı Çarşamba ilçesi ile sınırlı olmakla birlikte tarımsal üretim ve bu üretimin işleneceği tesislerin tedarik sınırları, ilçe sınırlarını doğal olarak aşmaktadır. Bu nedenle Çarşamba ilçesi merkez alınmakla birlikte Çarşamba ilçesinin hinterlandında yer alan bölgeler de önem arz ettiği noktada dikkate alınarak analizler gerçekleştirilmiştir.

3. MEVCUT DURUM

Samsun ili Çarşamba ilçesi, Sivas'tan doğan, Tokat ve Amasya'dan geçerek Karadeniz'e ulaşan Yeşilırmak'ın oluşturduğu delta ovasında yer alan bir ilçedir. Türkiye'nin en önemli delta ovalarından birisini oluşturan Çarşamba Ovası, bitkisel üretim açısından sadece Çarşamba ve Samsun'a değil tüm Türkiye'ye önemli değerler sunmaktadır.

[2] Diğer ovalar Bafra ve Vezirköprü'dür.

Harita 1: Çarşamba İlçesinin Konumu

Kaynak: OKA Yatırım Bilgi Sistemi (cbs.oka.org.tr/OKAYBSpublic)

Bu bölümde Çarşamba Ovasının ve ilçesinin öncelikle tarımsal altyapı durumu arazi, nüfus, ulaşım ve enerji, sulama, makine kullanımı, örgütlenme, gübre ve ilaç kullanımı, bilgiye erişim ve diğer destekleyici altyapı açısından irdelenmektedir. Akabinde üretilen ürünler üretim ve tüketim boyutuyla ele alınmaktadır.

3.1. Tarımsal Altyapı

3.1.1. Arazi

Çarşamba ovasının arazi dağılımı Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Çarşamba Ovası'nın Arazi Dağılımı (Dekar)

Arazi Türü	Arazi Büyüklüğü
Tarım Alanı	589.220
Çayır-Mera	8.695
Orman ve Fundalık	95.000
Tarım Dışı Alan	83.645
TOPLAM	**777.560**

Kaynak: Çarşamba İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Buna göre ovanın toplam arazisi 777.560 dekardır. Bu arazinin % 76'sı tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Tarım alanı büyüklüğü olarak Türkiye'de 16. sırada bulunan Samsun'un toplam tarım alanı içinde Çarşamba'nın toplam tarım alanının payı % 15.67'dir.

Çayır-mera varlığı nispeten düşük düzeyde olup; toplam alanın % 1.2'sine tekabül etmektedir. Bu durum, ilçenin hayvancılık faaliyetleri açısından mera hayvancılığı yerine zorunlu olarak çiftlik hayvancılığı uygulamalarını beraberinde getirmektedir. Bu durum Çarşamba ilçesindeki çiftlik hayvancılığı faaliyetlerinin maliyetlerden dolayı Türkiye'deki bazı bölgelere göre mukayeseli bir üstünlüğe sahip olmadığını göstermektedir. Kıyaslama yapılması açısından büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı kuzey Doğu Anadolu Bölgesi illerinde (Kars, Ardahan, Erzurum, Iğdır ve Ağrı) meraların il yüzölçümüne oranları ortalama olarak %45 dolayında olup, işletme giderleri açısından avantajlı bir duruma sahiptirler.

Orman ve fundalık arazilerin toplam arazi içerisindeki payı %12, tarım dışı alanların (bataklıklar, kayalıklar, yerleşim yerleri, kumsallar vb.) payı ise %10.8 düzeyindedir. Rakamlara bakıldığında ovanın büyük bir kısmının tarım alanı olarak kullanılabildiği değerlendirilmektedir. Tarım alanı olarak kullanılan 589.220 dekarlık arazinin 2017 yılı sonu itibariyle dağılımı ise Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Çarşamba İlçesinin Tarım Ekiliş Alanı Dağılımı

Tarım Alanı Kullanım Şekli	Ekili Alan Toplamı (Dekar)
Tarla Bitkileri	66.570
Sebze Bitkileri	125.950
Meyve Bahçeleri	297.034
Yem Bitkileri	64.130
Sera Bitkileri	7.175
Süs Bitkileri	535
Kavaklık	27.826
TOPLAM	**589.220**

Kaynak: Çarşamba İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Söz konusu verilere göre toplam tarım alanının % 50.4'ü, diğer bir ifadeyle yaklaşık yarısı meyve bahçeleri ile değerlendirilmektedir. Sebze bitkileri alanı ise % 21.4'lük bir paya sahiptir. Tarla bitkileri alanı ise toplamda % 22.2'lik bir paya sahiptir. İlçede kavak ekiminin yaygın olması ise dikkat çekicidir.

Araziye yönelik yapılan bir diğer değerlendirme deniz seviyesinde bulunan ovada taban suyu seviyesinin artma eğiliminde bulunması ve bunun sonucunda toprak tuzluluğu ve alkaliliği ile drenaj sistemi yatırımlarının yapılması zaruriyeti gibi sorunların ortaya çıkmasıdır.

3.1.2. Nüfus

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre Çarşamba ilçesinin 2017 sonu itibariyle nüfusu 137.576 olup, Samsun il nüfusu içindeki oranı % 10.5'e tekabül etmektedir. Bununla birlikte nüfus artış hızı 2017 yılı sonu itibariyle % -1.2 düzeyinde gerçekleşmiş ve ilçe net göç vermiştir. İlçede yaşayanların % 67.2'si 14-65 yaş aralığında bulunmakta olup, bu durum ilçede yaşayanların 3'te 2'sinin çalışma çağında olduğunu göstermektedir. İlçe halkının % 20.8'i ise en az lise mezunu düzeyindedir. Kıyaslama yapılması açısından bakıldığında Samsun'un en gelişmiş ilçesi Atakum'da bu oran % 56.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu açıdan ilçenin kırsal toplum yapısı özelliği gösterdiği değerlendirilmektedir.

Çarşamba ilçesinde imalat sanayi alanında faaliyet gösteren işyeri sayısı 2017 yılı itibariyle 217 olup; bu rakam ilçedeki toplam işyerleri içerisinde % 13.2'lik bir paya tekabül etmektedir. İmalat sanayinde faaliyet gösteren 217 işyerinde çalışan kişilerin toplam istihdam içindeki oranına bakıldığında söz konusu değerin % 14.51 olduğu görülmektedir. Kıyaslama yapılması açısından bakıldığında Samsun'da imalat sanayi alanında çalışan kişilerin toplam istihdam içindeki en yüksek orana sahip ilçesi, aynı zamanda önemli bir sanayi bölgesi olan Tekkeköy olup, bu oran % 41.95 seviyesindedir. Çarşamba ilçesinde imalat sanayi dışında istihdam edilenlerin oranı % 85.49 olup, ilçede imalat sanayi dışında faaliyet gösteren işyeri sayısının 1423 olduğu dikkate alındığında söz konusu istihdamın ağırlıklı olarak tarım sektöründe olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan da ilçenin kırsal toplum yapısı özelliği gösterdiği görülmektedir.

Genel olarak Samsun'un sahilde yer alan ilçelerinin nüfusu artmaktadır. İlçenin de Samsun merkezine 37 km mesafede olması ve önemli kamu yatırımlarına ev sahipliği yapmasından dolayı önümüzdeki dönemde ilçe nüfusundaki azalışın duracağı ve nüfus artışının yaşanacağı beklenmektedir. Söz konusu kamu yatırımları arasında Samsun Lojistik Merkezi, yeni Havalimanı binası ve Çarşamba OSB yer almaktadır.

Diğer taraftan gençlerin tarımsal faaliyetlerle meşgul olmak istememesi nedeniyle şehirlere göç etmesi, arazilerin aşırı derecede bölünmüşlüğü veya hisseli oluşu ve kırsal bölgelerde ağırlıklı olarak yaşlı nüfusun kalması, ülke çapında olduğu gibi Çarşamba ilçesinde de önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum ilçede özellikle tarımı yoğun bir şekilde yapılan fındık üretiminde kendisini göstermektedir. Fındık hasadında çalışan işçilerin başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Gürcistan, Afganistan olmak üzere değişik coğrafyalardan gelmeleri durumun boyutunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Bununla birlikte kırsal altyapının şehir hayatındaki imkanların seviyesine ulaşması ve tarımsal faaliyetlerden elde edilen kazancın artması durumunda gençlerin tarımsal faaliyetlerle daha fazla meşgul olacağı düşünülmektedir.

Bu noktada önümüzdeki 20 yıllık süreçte üzerinde durulması gereken bir diğer husus teknolojinin tarımda kullanılmasının doğuracağı etki olacaktır. Halihazırda büyük maliyetlere sahip olsa da dünyadaki üreticilerin artan maliyetlerini teknoloji vasıtasıyla azaltan çalışmalar hız kazanmıştır. Buna ilişkin en önemli çalışmalar elektrikli tarımsal makineler ve tarlada ekim-dikim, çapa ve hasat yapabilen tarla robotları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Teknoloji faktörü yukarıda bahsedilen nüfusun olumsuz etkisini azaltıcı bir gelişme olarak görülmektedir.

Elektrikle Çalışan Traktör ve Güneş Enerjisiyle Çalışan, Uzaktan Yönetilen Tarla Robotu

3.1.3. Ulaşım ve Enerji

i. Ulaşım

Çarşamba ilçesi ulaşım bağlantıları yönünden oldukça güçlü bir altyapıya sahiptir. İlçede havalimanı, karayolu ve demiryolu bulunmaktadır. Samsun-Trabzon-Gürcistan güzergahını oluşturan Karadeniz Sahil Yolu ilçeden geçmektedir.

Harita 2: Çarşamba İlçesinin Karayolu Ulaşım Bağlantıları

Çarşamba ilçesinin bazı merkezlere olan uzaklığı Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Çarşamba İlçesinin Bazı Merkezlere Olan Uzaklığı (Km)

Merkez Adı	Çarşamba İlçesine Uzaklığı
Samsun	37
Trabzon	294
Ankara	450
İstanbul	770
İzmir	1036
Mersin	780

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

İlçe sınırları içerisinde yaklaşık 14 km'lik bir demiryolu mevcut olup, Samsun merkeze 35 km mesafededir.

Harita 3: Çarşamba İlçesi Demiryolu Haritası

1998 yılında hizmete giren Samsun-Çarşamba Havalimanı iç ve dış hat uçuşlar için kullanılabilmektedir. Samsun'dan yurt içinde İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya'ya; yurt dışına ise Almanya ve Rusya'ya aktarmasız uçuşlar yapılabilmektedir. Yurt dışı uçuş ağının Orta Doğu ülkelerine doğru genişletilmesi konusunda çalışmalar devam etmektedir. Yurt dışı uçuş ağının genişlemesi kısa sürede tüketiciye ulaştırılması gereken tarımsal ürünlerin hava kargo taşımacılığı ile ilgili ülkelere ulaştırılmasını da mümkün hale getirebilecektir.

Samsun-Çarşamba Havalimanı geçtiğimiz yıllarda önemli bakım-onarım çalışmaları ile yenilenmiştir, ancak terminal binası ve apronun fiziki durumu yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle 2018 yılı yatırım programında Samsun-Çarşamba Havalimanı terminal binası ve apron yapım işi, yaklaşık 120 milyon TL'lik bütçesiyle yer almaktadır. 30000 m^2'lik yeni terminal binası ve 12000 m^2'lik apron inşaatının 2021 yılına kadar tamamlanması öngörülmektedir.[3]

[3] Kalkınma Bakanlığı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı-2018, www.kalkinma.gov.tr

ii. Enerji

Enerji altyapısı açısından Çarşamba ilçesinin durumu incelendiğinde ilçenin enerji arz kaynaklarına yakın olduğu görülmektedir. Başta Yeşilırmak üzerindeki barajlar (Hasan ve Suat Uğurlu) olmak üzere özel sektör tarafından Mavi Akım'ın sağladığı doğalgazdan üretilen elektriğin yönlendirildiği trafo merkezleri ve yüksek gerilim hatları ekseriyetle Çarşamba ilçesinde toplanmaktadır. Harita 4'te Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) 10. Bölge Müdürlüğü sorumluluk sahası içinde kalan Samsun, Amasya, Çorum, Tokat, Sinop ve Ordu'nun yüksek gerilim hatları ve trafo merkezleri gösterilmektedir.

Harita incelendiğinde Çarşamba ilçesinin Yeşilırmak üzerindeki barajlardan ve özel sektöre ait doğalgaz kombine çevrim santrallerinden gelen hatlar, bölgedeki ana trafo merkezlerinden birisi olan Kayabaşı-Amasya üzerinden gelen ulusal hat ve de Kızılırmak üzerindeki Derbent ve Altınkaya Barajlarından gelen hat ile doğrudan beslendiği görülmektedir.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'nun 2018 yılı Şubat Ayı Elektrik Piyasası Sektör Raporuna göre Samsun ili Türkiye'de lisanslı olarak üretilen elektriğin % 3.38'ini üretmekte olup, bu konuda 10. sırada yer almaktadır. Elektriğin üretim yerlerine bakıldığında Çarşamba, Tekkeköy, Terme, Ayvacık ve Bafra ilçeleri ön plana çıkmaktadır. Bafra hariç bırakılırsa Samsun ilinde üretilen elektriğin Çarşamba ilçesi etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

Harita 4: TEİAŞ 10. Bölge Müdürlüğü Elektrik İletim ve Trafo Merkezleri Haritası

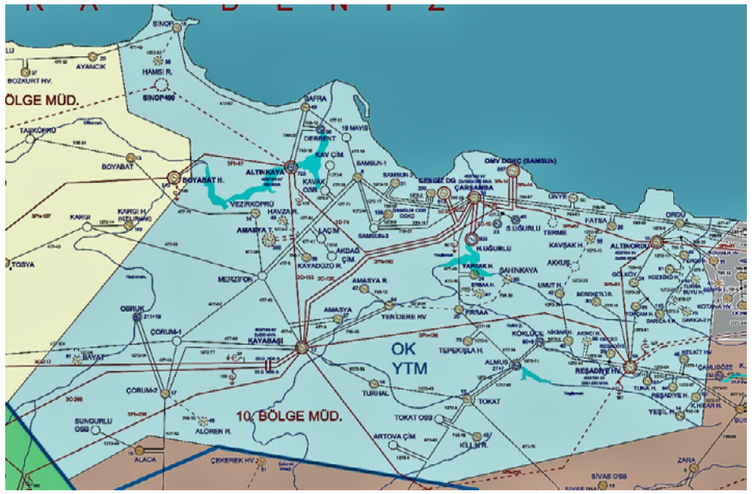

Söz konusu raporun elektrik tüketim bölümünde Yeşilırmak elektrik dağıtım bölgesindeki tüketimin, Türkiye'deki toplam tüketimin % 2.65'ine karşılık geldiği ifade edilmektedir. Samsun ilindeki tüketimin yapısına bakıldığında elektriğin yaklaşık % 35'inin sanayide, % 30.72'sinin meskende, % 30.12'inin ticarethanelerde, % 4'ünün aydınlatmada ve % 0.16'sının ise tarımsal sulamada kullanıldığı değerlendirilmektedir.

Samsun ilinde tarımsal sulamada elektrik kullanımı çok yüksek seviyede olmayıp, Türkiye sıralamasında da alt-orta sıralarda yer almaktadır. Kıyaslama açısından tarımsal sulama amaçlı en fazla elektrik tüketen il Şanlıurfa olup, toplam tüketimi içinde Şanlıurfa'da tarımsal sulama amaçlı elektrik tüketiminin oranı % 18.5 seviyesindedir.[4] Şanlıurfa'nın toplam elektrik tüketimi ise Samsun'un toplam elektrik tüketiminden % 24 daha fazladır.

Çarşamba ilçesinde yapılan görüşmelerde enerji kesintisinde ve dalgalanmalarında eskiye göre iyileşmelerin olduğu ve çok fazla kesinti yaşanmadığı dile getirilmiştir.

3.1.4. Sulama

Çarşamba ovasında sulama ve drenaj sistemleri ile ilgili çalışmaları Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü yürütmektedir. DSİ Genel Müdürlüğü Samsun 7. Bölge Müdürlüğü verilerine göre, Çarşamba Ovası Sulaması ve Drenajı ismiyle devam eden proje kamu yatırım programında yer almaktadır. Toplamda 82.707 hektarlık bir alanın sulama ve drenaj sisteminin yapılacağı projenin 2021 yılında tamamlanması planlanmaktadır. Söz konusu yatırımın toplam tutarının 1.5 milyar TL olması öngörülmektedir.Proje kapsamında sulama ile hedeflenen ürünler çeltik, mısır, fasulye, tütün, meyve ve fındık olarak tespit edilmiştir. Proje sayesinde Kumköy Regülatöründen elde edilecek sulama suyu ile Çarşamba ovasının tamamı sulanabilir hale gelecektir. Harita 5'te proje ile sulanması öngörülen arazi gösterilmektedir.

Harita 5: Çarşamba Ovası Sol ve Sağ Sahil Sulama Alanı

Çarşamba ilçesindeki arazilerin sulama durumu ise Tablo 4'te gösterilmektedir.

[4] EPDK Elektrik Piyasası Sektör Raporu-Şubat 2018

Tablo 4: Çarşamba İlçesinde Sulanan Arazilerin Durumu (Dekar)

Arazi Kullanım Türü	Sulanan Alan	Sulanmayan Alan	Toplam Alan
Tarla Bitkileri	93.895	36.805	130.700
Sebze Bitkileri	120.080	5.870	125.950
Meyve Bahçeleri	190.514	106.520	297.034
TOPLAM	404.489	149.195	553.684

Kaynak: İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü

Tablo 4'e göre Çarşamba ilçesindeki tüm tarım arazilerinin % 73'ü sulanabilir arazi olarak değerlendirilmektedir. Sebze ekimi yapılan arazilerde sulanan alan oranı % 95'e ulaşmaktadır. Sulanmayan alanların en fazla olduğu ekim sahaları meyve bahçeleri olarak göze çarpmaktadır. Meyve bahçelerinde sulanan alan oranı % 64 olarak yer almaktadır.

Sulama ve drenaj kanalları Çarşamba Ovası için oldukça önemlidir. Ovada sulama suyu eksikliğinden kaynaklanan ürün kaybı ve verim düşüklüğü söz konusudur. Saha ziyaretlerinde ovada taban suyu seviyesinin yükseldiği ve toprakta tuzlanmanın başladığı belirtilerek modern sulama sistemlerinin kurulmasının önemine dikkat çekilmiş, yağışlı bir bölgede bulunan ovanın drenaj sisteminin iyi çalışmaması halinde sebzelerin yanmasına yol açabileceği vurgulanmıştır. Gerçekleştirilen bitkisel üretim için mutlak gerekli olan sulama projelerinin en kısa zamanda tamamlanıp faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

3.1.5. Makine Kullanımı

Samsun ilinin tarımsal üretim potansiyeli yüksek olan bazı illerle karşılaştırılması Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Samsun ve Tarımsal Üretimi Yüksek Bazı İllerde Tarımsal Makine Sayıları

	Samsun			Manisa			Mersin			Çanakkale		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Traktör	41953	42084	42392	73615	74810	74433	24894	25341	25889	25134	25873	26177
Biçerdöver	338	339	330	19	18	17	17	18	19	255	260	259
Gübre Dağıtım Makinesi	4924	4962	5013	15083	15186	15365	3294	3417	3351	9731	9906	10059
Ekim Makinesi	4211	4243	4277	6553	6517	6414	4174	4349	4447	7760	7848	7891
Pulluk	42322	42272	42071	79898	79420	78827	22429	22164	22131	30990	31117	31169

Kaynak: TÜİK, Tarım İstatistikleri

Tablo 5 incelendiğinde Samsun'un genel olarak tarımda makineleşme oranının yüksek olduğu görülmektedir. Traktör sayısı bakımından Samsun ili, Konya ve Manisa'nın başı çektiği listede ilk on sırada yer almaktadır.

Çarşamba ilçesindeki traktör ve biçerdöver sayıları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Çarşamba İlçesindeki Tarımsal Makine Sayıları (2017)

	Samsun	Çarşamba	Yüzde
Traktör	42392	7586	17.8
Biçerdöver	330	13	3.9

Kaynak: TÜİK, Tarımsal Makine İstatistikleri

Samsun ilinde en fazla traktör 9945 ile Bafra'da yer almaktadır. Bafra'yı sırasıyla Çarşamba, Vezirköprü, Havza, Alaçam, Terme ve Atakum takip etmektedir. Çarşamba'daki traktör varlığı Samsun ilindeki toplam traktör sayısının % 17.8'ini oluşturmaktadır. Biçerdöver sayısı ise nispeten düşüktür. Bunun nedeni Çarşamba'da biçerdövere uygun tarımsal faaliyetlerin (buğday vb.) az yapılmasıdır. Sonuç olarak Çarşamba ilçesinde makineleşme oranının iyi durumda olduğu söylenebilir.

3.1.6. Örgütlenme

Çarşamba Ziraat Odası verilerine göre odaya kayıtlı yaklaşık 34.000 kişi bulunmakta olup, bunların yaklaşık 8500-9000 arası üye aktif olarak kayıtlı bulunmaktadır. İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verilerine göre de ilçedeki üretici sayısı 15.680 olup, toplam köy (büyükşehirle birlikte mahalle) sayısı ise 140'tır.

Tarım Kredi Kooperatifi Samsun Bölge Müdürlüğü verilerine göre Samsun'da kooperatife üye 76.046 kişi bulunmakta olup, bunların 14.380'i faal olarak çalışmaktadır. Üyelerin kooperatiften kullandığı kredi ve desteklerin geri ödeme oranı % 98 seviyesinde olup, bu konuda herhangi bir sorun yaşanmadığı dile getirilmiştir. İldeki 33 kooperatifin 3'ü Çarşamba ilçesinde yer almaktadır. Asgari 30 üye ile kurulan tarım kooperatiflerinin Çarşamba merkez, Kızılot ve Dikbıyık yerleşim yerlerinde kurulu olduğu belirtilmiştir.

Çarşamba ilçesindeki örgütlenme konusunda gündeme getirilen sorunların Türkiye genelinde de var olduğu değerlendirilmiştir. Bu kapsamda üretici örgütlenmesinde ortaya çıkan temel sorunlar şu şekilde sıralanmıştır;

- Örgütlenme konusunda üreticilerde yeterli bilincin olmaması,
- Daha önceki örgütlenme teşebbüslerinin iyi yönetilememesi sonucu örgütlenmeye yönelik olumsuz algının varlığı,
- Üreticilerde örgütlenme ile kısa vadede büyük gelir elde edileceği beklentisinin bulunması,
- Örgütlenmeye rağmen günlük çıkarlarla hareket edilmesi,

- Hasat öncesi satış (alivre satış) yöntemi ile üreticinin nakit ihtiyacının örgütlenmenin sağlayacağı getiriden önce karşılanması,
- Üreticinin meyve-sebze halinde ürününü bağımsız olarak nakite dönüştürebilmesi ve ihtiyaçlarını komisyoncular üzerinden karşılamayı tercih etmesi,
- Uzun yıllar devlet teşebbüsleri tarafından alımı yapılan tütün, fındık ve şekerpancarı dışında diğer ürünlere yönelik örgütlenme çalışmalarının uzun bir geçmişe sahip olmaması,

Yukarıda zikredilen sorunlar genel olarak Türkiye'nin hemen her bölgesinde karşılaşılmaktadır. Örgütlenme konusundaki zafiyetler üreticinin ürününden hak ettiği değeri almasına ve rekabet etmesine engel olabilmektedir. Bu zafiyetler giderilerek bitkisel ve hayvansal üretimde tarımsal girdilerin, finansmanın ve eğitim-yayım hizmetlerinin üretici örgütleri üzerinden yönlendirilmesi tarımsal üretimde verimlilik ve kalite artışı sağlayabilir.

3.1.7. Gübre ve İlaç Kullanımı

Çarşamba ilçesinde ilgili kurumlarla yapılan görüşmelerde özellikle fındıkta görülen küf hastalığı ve alçak tünel seralarda yetiştirilen sebzelerde görülen hastalıklarla mücadelede kimyasal ilaç kullanımının yaygın olduğu ve bitkilerde ilaç kalıntısının olabileceği vurgulanmıştır.

Diğer taraftan Çarşamba'ya oldukça yakın olan ve özelleştirilen gübre fabrikası (azotlu ve fosfatlı gübre tesisi) ile izabe ve elektroliz tesislerinin (bakır işletmesi) Çarşamba Ovası'na etkileri zaman zaman incelenmektedir. Bu çalışmalardan Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi tarafından 1998 yılında yapılan bir araştırma sonuçlarına göre fabrikalara uzaklık ile topraklardaki pH dengesi arasında bir ilişki olmadığı, toprakların kireçlenmesinin de aynı kapsamda değerlendirildiği; ancak fabrikalara 3-6 km mesafede bulunan ve hakim rüzgar yönünde (Güneydoğu ve Doğu) yer alan toprakların yüzeyinde demir, bakır, çinko ve mangan birikiminin fazla olduğu değerlendirilmiştir.[5]

Tarımsal açıdan çok önemli bir ova olan Çarşamba ovasında hastalıklarla mücadelede biyolojik yöntemlerin kullanımına ve organik tarımın yapılmasına yönelik bazı çalışmalar da yürütülmektedir. Bu konularda üreticilerin bilinçlendirilerek örgütlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Kirlilikle mücadelenin en etkili yöntemlerden biri olan organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması küçük işletmeler için fırsata dönüştürülebilir. Organik tarım ürünlerine artan talebe bağlı olarak organik tarım üreticilerinin gelirlerinde artış ve istikrar sağlanması suretiyle kırsal ekonomilerin güçlendirilmesi mümkündür. Bunun yanında Çarşamba Ovasında yanlı pestisit kullanımı ve gübre kullanımının engellenmesi ile işletmelerin reçeteli ilaç kullanmalarının sağlanması diğer önem arz eden hususlardır. Çarşamba ovasındaki gübre ve ilaç kullanımı etkileyen bir başka faktör de yağışlı iklim ve deniz seviyesinde olmanın tabii sonucu olan nem faktörüdür. Özellikle domateste kendisini gösteren nem, ürünün kalitesini düşürebilmekte, bazı hastalıklara davetiye çıkarabilmektedir.

[5] KARA, E. E.; AÇIKGÖZ, İ.; GÜLTEKİN, P.; KÜLAHLI, H. (1998), Samsun Azot Sanayi (TÜGSAŞ) ve Karadeniz Bakır İşletmeleri (KBİ) Emisyonlarının Çevre Topraklarına Olan Etkileri, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 4 (2), s 1-7.

3.1.8. Bilgiye Erişim, Destekler ve Ar-Ge

Çarşamba ilçesinde yapılan görüşmelerde üreticilerin tarımsal bilgiye ulaşma konusunda önemli avantajlara sahip olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda gerek İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünün saha faaliyetleri, gerek Samsun Büyükşehir Belediyesi Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığının çalışmaları, gerek Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Başkanlığının ilçedeki deneme üretimleri gerekse de ildeki Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun destekleri hakkında üreticilere her zaman bilgi sunulmaktadır.

Bununla birlikte ilçedeki üreticilerin öncelikle fındık odaklı bir tarımsal faaliyeti düşünmeleri, fındık dışında kalan ürünler için hal koşullarını dikkate almaları, sözleşmeli çiftçilik konusunda yeterli bilincin olmaması, paketleme-standardizasyon ve pazarlama konusunda eksikliklerin bulunması önemli sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak bakıldığında bilgiye erişim ve devlet desteklerinden faydalanma noktasında önemli sorunların olmadığı, ancak bu alandaki tanıtımlara biraz daha ağırlık verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede nüfusu 20.000 altı yerleşim yerlerinde sunulan TKDK desteklerinden Çarşamba ilçesinin faydalanma oranı, Bafra ve Havza ilçelerinin gerisinde kalmaktadır. Yatırım teşvik belgeleri açısından bakıldığında 2009-2018 yılları arasında Çarşamba ilçesinde tarım sektöründe sadece 1 firmanın teşvik belgesi aldığı görülmektedir. Söz konusu firmanın 27 dekarlık serada bitkisel üretim amacıyla teşvik belgesi aldığı görülmektedir. Aynı dönemde toplamda 16 yatırım teşvik belgesinin verildiği ilçede 3 belge ise tarımsal ürün işleyen imalat tesisi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu firmalar ise su ürünleri, fındık ve süt ürünleri tesisi olarak dikkati çekmiştir. Sonuç olarak son 9 yılda Çarşamba ilçesine yönelik düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin sadece % 25'i tarım ve tarıma dayalı imalata yönelik olarak düzenlenmiştir.

Bunun yanında Karadeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü bünyesinde çeşitli programlar kapsamında Çarşamba'ya yönelik yürütülen Ar-Ge projeleri aşağıdaki tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7: Çarşamba'ya Yönelik Tarımsal Ar-Ge Projeleri

PROJENİN ADI	PROJENİN TÜRÜ
Karadeniz Bölgesi Meyve Genetik Kaynakları Araştırmaları	TAGEM
Mera Islahı ve Amenajmanı 2018 Yılı Çalışmaları	BÜGEM
Karadeniz Bölgesi Yem Bitkileri Araştırmaları	TAGEM
Karadeniz Bölgesi Ekmeklik Buğday Islah Araştırmaları	TAGEM
Karadeniz Bölgesi Mısır Islah Araştırmaları	TAGEM
Karadeniz Bölgesi Kuru Fasulye Islahı Araştırmaları	TAGEM
Orta Karadeniz Bölgesinde Buğday Ekim Alanlarında Sorun Olan Yabani Hardal (Sinapis arvensis L.)' ın ALS Grubu Herbisitlere Dayanıklılığının Tespiti ve Haritalanması	TAGEM
Orta Karadeniz Bölgesinde Buğday Ekim Alanlarında Sorun Olan Matricaria chamomilla L. ve Sinapis arvensis L.' in Herbisitlere Dayanıklılık Durumlarının Tespiti	DOKTORA
Karadeniz Bölgesi Soya Islahı Araştırmaları	TAGEM
DOKAP Bölgesi Tarımsal Üretim ve Tarımsal Sanayi Yatırım Potansiyeli Araştırma Projesi	DOKAP
Karadeniz Bölgesi Çeltik Islahı Araştırmaları	TAGEM
Orta Karadeniz Doğal Florasından Toplanan ve Morfolojik Karakterizasyonu Yapılarak Öne Çıkan Domuz Ayrığı Kamışsı Yumak ve Ak Üçgül Genotiplerinin Çekirdek DNA İçeriklerinin Flow Sitometri Yöntemiyle Belirlenmesi ve Ploidy Analizi İle Tür Teşhisinde Kullanımı	TÜBİTAK 1002
Orta Karadeniz Bölgesi Doğal Florasından Toplanan Kamışsı Yumak Genotiplerinin Morfolojik ve Teknolojik Özelliklerinin Belirlenmesi, Çim Tipi Genotiplerinin Seçilmesi ve Genetik Yakınlık Düzeylerinin Belirlenmesi	BAP (DOKTORA)
Biobozunur malçların tarımsal performansları ve topraktaki ayrışma süreçleri	TÜBİTAK 1001
Çarşamba Ovası Şeftali ve Armut Yetiştiriciliği için En Uygun Sulama Programının Belirlenmesi	TAGEM
Cin Mısırında Adaptasyon Yeteneği Yüksek, Kaliteli, Verimli, Yerli Hat ve Çeşitlerin Geliştirmesi	TÜBİTAK 1003
Taze Fasulyede Nitelikli Hat Ve Çeşitlerin Geliştirilmesi	TAGEM
Giresun ve Samsun Koşullarında Fındık'ta Tamamlayıcı Sulamanın Verim ve Kalite Parametreleri Üzerine Etkisinin Belirlenmesi	TAGEM

Kaynak: Karadeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü

3.2. Üretim

Çarşamba ilçesinde tarımsal üretim, ağırlıklı olarak bitkisel ve hayvansal üretim açılarından ele alınmıştır.

3.2.1. Bitkisel Üretim

Çarşamba ilçesi sahip olduğu verimli ve sulanabilir ovası sayesinde çok önemli bitkisel ürünlerin üretim merkezi olarak öne çıkmaktadır.

i- Tarla Bitkileri

Tarla bitkileri açısından ilçenin üretim durumu Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8: Çarşamba İlçesinde Üretilen Başlıca Tarla Bitkilerinin Durumu (2017)

Ürün Adı	Çarşamba'daki Üretim Alanı (Da)	Çarşamba'daki Üretim Miktarı (Ton)	Samsun'un Üretim Miktarı	Çarşamba/ Samsun (%)	Samsun'un Türkiye'deki Sıralaması
Çeltik	4961	3611	133.038	2.7	2
Mısır (Dane)	43.309	29.609	74.945	39.5	15
Mısır (Silajlık)	50.300	170.650	750.990	**22.7**	**9**
Tütün	14	2	6020	0.03	5
Soya	5850	2654	10.081	**26.3**	**3**
Ayçiçeği	400	123	38.253	0.03	10
Buğday (Diğer)	12000	4123	314.977	1.3	15
Şekerpancarı	-	-	68.274	-	31
Fasulye (Taze)	39.585	63.336	83.504	**75.8**	**1**

Kaynak: Çarşamba İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ve TÜİK Verileri

Çarşamba ilçesindeki başlıca tarla bitkilerinin üretimine bakıldığında silajlık mısır, soya ve fasulye üretiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Bir dönem ilçenin geçim kaynaklarından birisini oluşturan şekerpancarı ve tütün üretimi ise neredeyse sıfırlanmıştır. Samsun, Türkiye'de fasulye, çeltik, soya ve tütün üretiminde ilk 5 sırada yer almaktadır. Fasulye üretiminde Türkiye birincisi olan Samsun'daki üretimin % 75.8'i ise Çarşamba ilçesinde yapılmaktadır. Bu yönüyle Çarşamba'nın Türkiye'nin taze fasulye üretim merkezi olduğu kanısına varılabilir. Sulama potansiyeline rağmen çeltik üretimi ağırlıklı olarak Bafra ilçesinde (Samsun'daki üretimin yaklaşık % 80'i) gerçekleştirilmektedir. Silajlık ve dane mısır üretimindeki potansiyel karma yem üretimi konusunda önemli bir avantaj olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin dışa bağımlı olduğu ürünlerden; yağlı tohumlar ve kuru bakliyat üretiminin yaygınlaştırılması da önemli avantajlar sağlayacaktır.

ii- Bahçe Bitkileri

Tarla bitkileri dışında kalan bahçe bitkileri arasında Çarşamba ilçesinde en fazla ekimi ve hasadı yapılan ürün fındıktır. Sahada yapılan değerlendirmelerde fındık üretiminin son yıllarda arttığı, sebze alanlarının da fındık bahçelerine dönüştürüldüğü, Çarşamba ilçesinden yapılan ihracatın da fındık firmaları tarafından gerçekleştirildiği özellikle belirtilmiştir. İlçedeki kurum ve kuruluşlarda bu durum rahatsızlık oluştursa da fındığın stratejik bir ürün olması, daha hızlı getiri sağlaması ve oturmuş pazar yapısı nedeniyle başat ürün olmaya devam ettiği görülmektedir.

Çarşamba ilçesinde yetiştirilen başlıca bahçe bitkilerinin üretim durumu Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9: Çarşamba İlçesindeki Bahçe Bitkileri Tarımının Durumu (2017 Dönemi)

Ürün Adı	Çarşamba'daki Üretim Alanı (Da)	Çarşamba'daki Üretim Miktarı (Ton)	Samsun'un Üretim Miktarı	Çarşamba / Samsun (%)	Samsun'un Türkiye'deki Sıralaması
Fındık	284.000	31.971	96.240	**33.2**	**2**
Şeftali	9039	16.200	19.653	**82.4**	**8**
Kivi	2500	3414	3925	**86.9**	**4**
Ceviz	192	647	2309	28	36
Trabzon Hurması	95	466	712	65.4	15
Armut	200	959	8772	10.9	7
Kiraz	-	195	2331	8.3	37
Nar	-	121	328	36.8	29
Dut	-	638	2102	**30.3**	**7**

Domates (Sofralık)	13.675	105.094	151.492	69	12
Domates (Sera)	420	5040	22.669	22	13
Patlıcan	12.449	41.751	60.820	**68**	**3**
Hıyar (Sofralık)	1732	24.044	40.326	**59**	**7**
Biber (Sivri)	9900	33.750	41.679	**80**	**5**
Biber (Çarliston)	11.474	38.694	51.190	**75**	**2**
Biber (Dolma)	8880	30.624	39.879	**76**	**3**
Lahana (Karayapra k)	3000	9900	30.905	**32**	**1**
Lahana (Beyaz)	2500	8500	107.859	7.8	1
Lahana (Kırmızı)	30	102	111.922	0.001	1
Pırasa	60	132	24.572	0.05	2
Karpuz	9500	56.000	145.675	**38**	**7**
Kavun	11.500	29.050	65.325	**44**	**7**
Marul (Kıvırcık)	6810	10.515	19.890	**52.8**	**1**
Ispanak	3350	5668	17.748	**31.9**	**3**
Karnabahar	25	44	18.414	0.02	5
Brokoli	5	5	2755	0.018	6
Kabak	550	1493	2695	55	17
Enginar	-	-	306	-	13
Bezelye	250	250	1288	19.4	14
Kereviz (Kök)	-	-	168	-	10
Pazı	-	-	150	-	5

Semizotu	-	-	120	-	6
Turp (Kırmızı)	-	-	5992	-	2
Turp (Beyaz)	-	-	5407	-	1
Mantar (Kültür)	-	-	181	-	14

Kaynak: Çarşamba İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ve TÜİK Verilerine göre hazırlanmıştır.

Çarşamba ilçesindeki bahçe bitkileri üretimine bakıldığında genel olarak yazlık sebze üretiminde iyi bir konumda olduğu, kışlık sebze üretiminin ise çok fazla tercih edilmediği görülmektedir. Örneğin turp, lahana ve pırasa üretiminde Samsun, ülke genelinde ilk iki sırada olmasına rağmen Çarşamba ilçesinde üretimin çok az düzeyde olması nedeniyle söz konusu ürünlerin istatistiklere bile yansımadığı görülmektedir. Sahada yapılan ziyaretlerde ilçede kışlık sebze üretiminin yapıldığı ancak çok fazla getirisinin olmaması ve geçmiş yıllarda ürünün üreticinin elinde kalması nedeniyle tercih edilmediği bilgisine ulaşılmıştır.

İlçede fındık oldukça hakim bir konumdadır. Türkiye fındık üretiminde ikinci sırada bulunan Samsun'da üretilen fındığın da 3'te 1'i Çarşamba ilçesinde üretilmektedir. Fındık dışında ilçede öne çıkan ve Türkiye genelinde de önemli bir ağırlığa sahip olan ürünler şeftali, kivi, dut, patlıcan, biber, lahana (kara yaprak), kavun, karpuz, marul (kıvırcık) ve ıspanak olarak dikkati çekmektedir. Genel eğilime bakıldığında ilçede sebze üretiminin azaldığı; kivi ve fındık üretiminin arttığı değerlendirilmektedir. Bunlara alternatif olarak çiftçinin arazisine toprak analizi yapılarak ülkemizin de ihtiyacı olduğu soya fasulyesi, ayçiçeği, kozla, yem bitkileri, süs bitkileri, mısır, çeltik yetiştirilebilir.[6] Bunların dışında karlılığı yüksek bodur meyveciliğin ve sanayiye yönelik sebzeciliğin yaygınlaştırılmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir.

[6] Kahraman, A. Çarşamba Ovası'nda Fındık Tarımı ve Alternatif Ürün Uygulamaları

iii- Örtü Altı Üretim

Çarşamba ilçesindeki örtü altı tarım alanlarını gösteren Tablo 10 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 10: Çarşamba İlçesinde Örtü Altı Tarım Alanları (Da)

	2015	2016	2017
Cam Sera	0	0	0
Plastik Sera	0	75	120
Alçak Tünel	14.600	12.850	5.100
Yüksek Tünel	6.451	6.599	7.056
TOPLAM	**21.051**	**19.524**	**12.276**

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri

Tablodan anlaşılacağı üzere Çarşamba ilçesinde örtü altı tarım alanı giderek azalmaktadır. En fazla azalma alçak tünel tipi üretimde gözlenmektedir. Bununla birlikte yüksek tünel ve plastik sera alanlarında az da olsa bir artış görülmektedir.

2017 yılı itibariyle Samsun'daki toplam örtü altı tarım alanı 13.291 da olarak tespit edilmiştir. Bu durumda Çarşamba ilçesindeki örtü altı alanları Samsun'daki toplam alanların % 92.3'ünü oluşturmaktadır. Samsun ili 2010-2017 yılları arasındaki ortalama örtü altı tarım alanı büyüklüğü bakımından Antalya, Mersin, Adana ve Muğla illerinin ardından 5. sırada yer almaktadır.

Saha ziyaretlerinde örtü altı üretimin azalma nedeni olarak fındığın hızla yaygınlaşması; alçak tünelde üretilen karpuz, kavun ve kabağın çok fazla getirisinin olmaması gösterilmiştir. Öyle ki alçak tünelde üretilen karpuz, kavun ve kabakta gerek üretim alanlarında gerekse de üretim miktarında 2017 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık % 70 azalma meydana gelmiştir.

Örtü altı tarım alanlarında üretilen ürünler sebzeler, meyveler ve süs bitkileri olarak 3 grupta toplanmaktadır. Çarşamba ilçesinde giderek azalan alçak tünel sisteminde en fazla üretilen sebze karpuz, kavun ve kabak olarak ön plana çıkmaktadır.

Grafik 1: Çarşamba İlçesinde Alçak Tünel Tipi Örtü Altı Sebze Üretimi

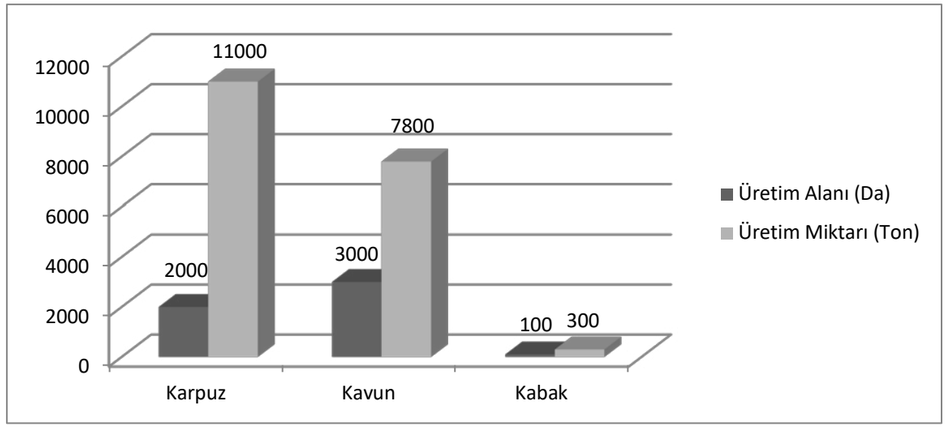

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri (2017)

İlçedeki en yaygın örtü altı tipi olan yüksek tünelde üretilen sebzelerin dağılımı ve üretim alanı ise Grafik 2'de gösterilmiştir.

Grafik 2'ye göre yüksek tünelde en fazla üretilen ürün hıyardır. Hıyarı domates, biber, marul ve patlıcan takip etmektedir. Yapılan saha incelemelerinde marul ve ıspanağın seraların boşta kaldığı bahar ve kış mevsimlerinde ek gelir elde edilmesi amacıyla yetiştirildiği ifade edilmiştir. Bu durum üreticilerin seraları yaz ve kış döneminde farklı ürünler yetiştirerek kullanmaya devam ettiğini göstermektedir. Bunun yanında yüksek tünel üretim alanlarının modernizasyonunun önemli bir ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Çarşamba ilçesinde az sayıda bulunan plastik seralarda ise yüksek tüneldekine benzer ürün grubu yetiştirilmektedir.

Grafik 2: Çarşamba İlçesinde Yüksel Tünel Tipi Örtü Altı Sebze Üretimi

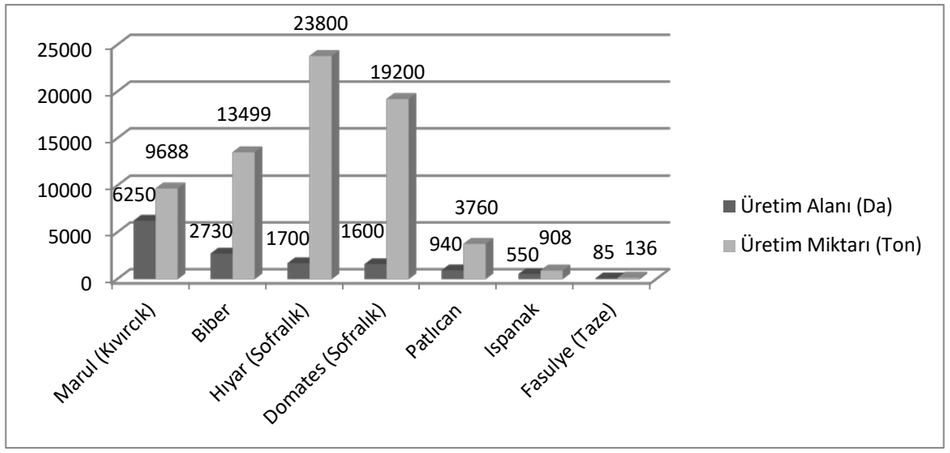

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri (2017)

Meyve açısından konuya bakıldığında Çarşamba ilçesinde ve Samsun ilinde istatistiklere göre örtü altı meyve üretimi yapılmamaktadır. Örtü altı tarım alanlarında üretilebilen son ürün ise süs bitkileri üretimidir. Çarşamba ilçesinde son 3 yıldır sadece bir firma tarafından yüksek tünel tipi seralarda 1000 metre karelik bir alanda kesme gül üretimi yapılmaktadır. Üretilen gül adedi ise yıllık 25.000 adettir. Samsun ilinde örtü altında süs bitkileri üretiminin Ondokuz Mayıs ve Bafra ilçelerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu ilçelerde plastik seralarda kesme gül dışında karanfil, gerbera, gypsohilla, kasımpatı, şebboy ve dış mekan süs bitkileri (ağaç-ağaççıklar, çalılar, sarılıcı-tırmanıcı bitkiler, yer örtücü bitkiler, mevsimlik çiçekler, soğanlı bitkiler ve çim bitkileri) üretimi yapılmaktadır.

iv- Tıbbî ve Aromatik Bitkiler

Tıbbî ve aromatik bitkiler en yaygın tanımı ile hastalıkları önlemek, sağlığı korumak ve rahatsızlıkları tedavi etmek amacıyla insanlara ilaç sağlayan bitkiler olarak tanımlanmaktadır. Türkiye farklı iklim kuşaklarının kesiştiği bir coğrafyada yer aldığından tıbbî ve aromatik bitkiler açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Başta ilaç olmak üzere kozmetik, parfüm, diş macunu, sabun, şeker, meşrubat ve baharat olarak kullanılan bu bitkiler yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Ülkemizde başta gelen tıbbî ve aromatik bitkiler olarak salep, sarımsak, çay, karabiber, kırmızı biber, vanilya, tarçın, kişniş, kimyon, safran, zerdeçal, susam, aspir, haşhaş, kantaron, kekik, çörek otu, ısırgan otu, nane, adaçayı, lavanta, defne, ekinezya, kuşburnu, oğulotu, reyhan, rezene, meyan, gül, mantar, kudret narı, zeytin, gelincik, eğreltiotu gibi bitkilerdir.

Tıbbî ve aromatik bitkilerde önemli bir husus da endemik bitkilerdir. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın 2013 yılında yayımladığı Biyo kaçakçılıkla Mücadele Rehberine göre Türkiye'de endemik bitki çeşidi en fazla sırasıyla Akdeniz, Doğu Anadolu, Orta Anadolu, Karadeniz, Ege ve Marmara bölgesinde yer almaktadır. Bu tespite göre Karadeniz bölgesi endemik bitki türleri açısından diğer bölgelere göre çok zengin değildir.

Harita 6: Türkiye'de Endemik Bitkilerin Yoğunlaştığı Bölgeler

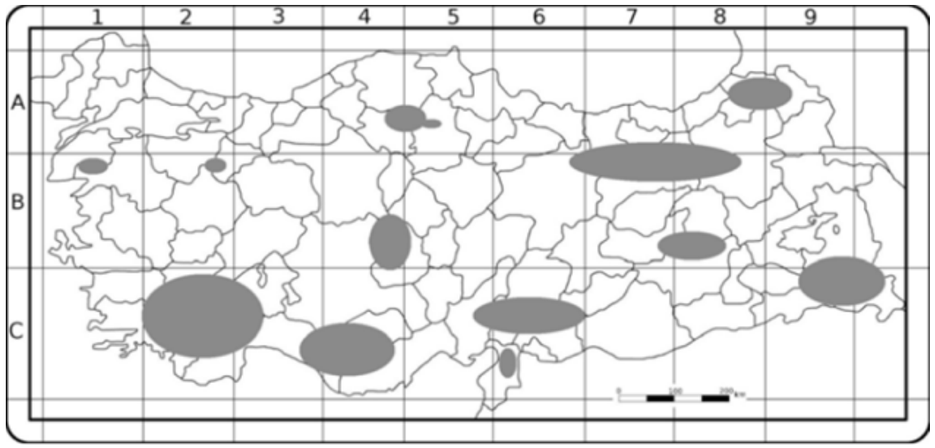

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Biyokaçakçılıkla Mücadele Rehberi, 2013

Harita 6 incelendiğinde Karadeniz bölgesinde Artvin-Ardahan koridoru ile Kastamonu-Çorum-Çankırı üçgeninde kalan bölgelerin öne çıktığı görülmektedir.

Bu durum Çarşamba ilçesindeki tıbbî ve aromatik bitki üretim rakamlarına da yansımıştır. Samsun ilinde Sağlık Bakanlığı'nın listesinde yer alan tıbbî ve aromatik bitki grubuna giren bitkilerin üretimi çok düşük düzeyde kalmaktadır. Bu bitkiler ise nane, nar gibi bitkilerdir. Samsun'da bu alanda öne çıkan ilçe Vezirköprü ve Bafra ilçeleridir.

v- Süs Bitkileri

Samsun'da süs bitkileri üretimi son yıllarda gelişmektedir. Süs bitkileri olarak karanfil, glayöl, gerbera, gypsohilla, kasımpatı, gül, şebboy, statice, solidago ve fresia bitkilerinin yetiştirildiği görülmektedir. Bu anlamda ilde öne çıkan ilçeler başta 19 Mayıs olmak üzere Bafra, Terme ve Çarşamba'dır. Bununla birlikte Çarşamba'da sadece kesme gül ve dış mekan süs bitkileri üretimi mevcuttur. 2017 yılı rakamları ile ilçedeki kesme gül üretimi örtü altında 1000 metrekarelik bir alanda 25.000 adet yapılırken dış mekan süs bitkileri 535.000 metre karelik bir arazide 802.500 adetlik bir üretimle gerçeklemiştir.

Samsun'da üretilen süs bitkilerinin pazarlanabilmesi için SS Flora Çiçekçilik Üretim ve Pazarlama Kooperatifine ait 1981'de kurulan bir çiçek mezatı bulunmaktadır. Tekkeköy ilçesindeki 19 Mayıs Sanayi Sitesi içinde bulunan ve Karadeniz Bölgesinde Trabzon ile birlikte hizmet veren iki mezattan birisi olan Samsun mezatı Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri açık olup; sadece kendi üyeleri olan üreticilerin ürün satışına izin vermektedir. Üyeler adı geçen kooperatifin Türkiye'deki diğer 16 çiçek mezatına da ürünlerini sunabilmektedir.

Samsun mezatı ile yapılan görüşmede yaklaşık 30 bahçıvan üyelerinin bulunduğu, gülün iç karanfilin ise dış piyasaya yönelik olduğu aktarılarak pazarının bulunması ve kesme çiçek konusunda bilgi sahibi insanların bu işe girmesi halinde sektörün gelişebileceği vurgulanmıştır.

3.2.2. Hayvansal Üretim

Çarşamba ilçesindeki hayvan varlığını gösteren Tablo 11 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 11: Çarşamba İlçesindeki Hayvan Varlığı

	Çarşamba	Samsun	Yüzde
Büyükbaş Hayvan Sayısı	53.895	405.133	13.3
Küçükbaş Hayvan Sayısı	15.564	244.028	6.3
Kanatlı Hayvan Sayısı	61.583	3.401.509	1.8

Kaynak: TÜİK, Hayvancılık İstatistikleri, 2017

Tablo 11 incelendiğinde Çarşamba ilçesindeki hayvan varlığının büyükbaş hayvancılık dışında il içindeki oranının düşük olduğu görülmektedir. Büyükbaş hayvan varlığı açısından Çarşamba ilçesi Bafra ve Vezirköprü'nün ardından 3. sırada gelmektedir.

Bu alanda Bafra % 18.3 ve Vezirköprü % 14.3'lük paylara sahiptir. Bununla birlikte Çarşamba'nın komşu ilçeleri Tekkeköy ve Terme, toplam büyükbaş hayvan varlığının % 14'üne sahiptir.

Çarşamba Belediyesi tarafından Porsuk Mahallesi'nde yer alan 150 dönümlük bir arazide büyükbaş hayvan yetiştiricilerinin ahır kurması için besi bölgesi oluşturulmuştur. Kesimhane ve veteriner kliniğinin de bulunduğu alanda 28 üreticinin, 50 ila 100 arasında büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapabileceği altyapı mevcuttur. Hali hazırda bölgede 9 tane ahır kurulmuş durumdadır.

Küçükbaş hayvan sayısı bakımından Çarşamba ilçesi Vezirköprü, Bafra, Tekkeköy, Havza, Alaçam ve Ladik'in ardından 7. sırada gelmektedir. Vezirköprü Samsun'daki toplam küçükbaş hayvan varlığının % 23'üne, Bafra ise % 19.8'ine sahiptir.

Kanatlı hayvan sayısı bakımından ise Çarşamba ilçesi Kavak, Alaçam, Terme, Havza, Bafra, 19 Mayıs ve Vezirköprü ilçelerinin oldukça gerisinde olup; Samsun ilçeleri sıralamasında 17 ilçe arasında 12. sıradadır. Kavak'taki kanatlı hayvan varlığı Samsun ilinin % 18.75'ini oluşturmaktadır.

Çarşamba ilçesi ve komşularında büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin diğer hayvancılık faaliyetlerine oranla daha fazla yapıldığı görülmektedir. Arıcılık ise ilçenin ovada kurulu olması ve neme maruz kalınması nedeniyle çok büyük boyutlarda gerçekleştirilen bir faaliyet değildir.

Su ürünleri üretimi ise daha ziyade Terme, 19 Mayıs, Canik, Alaçam ve Yakakent ilçelerindeki 5 adet balıkçı barınağının katkısıyla bu ilçelerde yoğunlaşmaktadır. Çarşamba ilçesinde ise Yeşilırmak'ın ve baraj göllerinin etkisiyle tatlı su balıkçılığı yapılabilmektedir.

İlçede kaliteli kaba yem üretiminin teşvik edilerek süt sığırı ve besi işletmelerinde kaliteli kaba yemlerin kullandırılması, en az 40 başlık büyük ölçekli işletmeciliğin teşvik edilerek, inek sütü ve manda sütü üretiminin yaygınlaştırılması ve süt endüstrisiyle entegrasyonun sağlanması, hayvansal üretim yapan işletmelerin hastalıktan ari ortamda üretim yapabilmeleri için hayvan sağlığı ve hayvan refahını içeren şartların yerine getirilmesi sektör açısından önemli hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.3. Sözleşmeli Çiftçilik Uygulamaları

Sözleşmeli çiftçilik, üreticiler ile firmalar arasında yapılan bir sözleşme ile üreticiler tarafından belirli koşullar ve standartlarda ürün üretilmesini sağlayan, firmalar tarafından da bu standartlardaki ürünlerin satın alınmasını gerektiren bir üretim-pazarlama modelidir. Gelişmiş ülkelerde oldukça yaygın olan bu sistem ülkemizde daha çok Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerinde görülmektedir. Bunun en önemli nedeni Türkiye çapında ulusal gıda markalarının uzun yıllar söz konusu bölgelerde üretim gerçekleştirmesi ve üretimde kullandıkları girdileri sözleşmeli çiftçilik modeli ile garanti altına almak istemeleridir.

Sözleşmeli çiftçilik modelinin avantajları;

- Tüketicinin istediği kalite ve miktarın sağlanması,
- Üreticilerin son üretim teknikleri ışığında güncel gelişmelere ayak uydurmak zorunda olması,
- Üreticilerin ürün satma, firmaların ürün bulma, tüketicilerin ise sağlıksız ürün alma kaygılarını gidermesi,
- Bu nedenle firmaların hammadde planlamasını etkin ve etkili bir şekilde yapabilmesi,
- Tarımsal değer zincirini işlevsel hale getirerek tarımsal faaliyetleri kayıt altına alabilmesi,
- Küçük ve dağınık araziler yerine toplu ve büyük arazilerde üretim yapılmasını teşvik etmesi olarak sıralanabilir.

Samsun ili incelendiğinde sözleşmeli çiftçilik modelinin Kamu İktisadî Teşebbüsleri veya kamu denetim ve gözetimindeki kooperatifler eliyle başlatıldığı görülmektedir. Bu çerçevede beyaz et (KÖY-TÜR), tütün (TEKEL), şeker pancarı (Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.) ve fındık (FİSKOBİRLİK) Samsun'un belirli bölgelerinde sözleşmeli çiftçilik modelini yıllarca uygulamıştır. Bununla birlikte bu ürünler dışında kalan ürünler için sözleşmeli çiftçilik modelinin tam anlamıyla yerleşmediği görülmektedir. Bunun sebepleri olarak;

- Bu modeli uygulayarak üretim yapabilecek kurumsallaşmış ulusal/uluslararası markaların bulunmayışı,
- Üreticilerin daha önceki sözleşmeli çiftçilik modeli uygulamalarından zarar görmüş olmaları,
- Üreticilerin sözleşme hükümlerine rağmen farklı davranışlar sergileyebilmesi,
- Arazilerin sözleşmeli çiftçilik yapılması noktasında dağınık ve küçük olması,
- Veraset sorunlarının bulunması,
- Üreticilerin bu konudaki bilinçsizliği ve örgütlenme eksikliği sayılabilmektedir.

Tarım Kredi Kooperatifleri Samsun Bölge Müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde sözleşmeli çiftçilik uygulamalarının Bafra'da yapıldığı, sözleşmeli çiftçilik yapan üreticiye verilen kredilerde faiz oranının daha düşük uygulandığı vurgulanmıştır.

3.3. Tüketim

3.3.1. Ürünlerin Tüketim Durumu

Çarşamba ilçesinde üretilen tarımsal ürünlerin tüketim durumu incelendiğinde ağırlıklı olarak işlenmeden piyasaya sunulduğu görülmektedir. Tarla ve bahçe bitkileri yaş şekilde hal üzerinden nihaî tüketiciye ulaştırılmaktadır.

Hal komisyoncusu ile üretici arasında yıllara sari şekilde çok boyutlu bir ilişki gelişmiştir. Buna göre üretici ihtiyaç duyduğu nakdi veya malzemeleri komisyoncuya borçlanarak alabilmektedir. Karşılığında ise ürününü teslim etmektedir. İlçe halinde 58 komisyoncu bulunmakta olup; ürünler komisyoncular üzerinden Türkiye'nin birçok iline gönderilebilmektedir. Saha çalışmalarında komisyoncuların üreticiden % 15 oranında yasal komisyon aldığı ifade edilmiştir. Bu sebepten ötürü ürününü, kilosu 10 TL'den satmaya çalışan bir üreticinin eline net olarak 8.5 TL geçebilmektedir. Türkiye'deki gıda sanayi kuruluşlarının hammadde ihtiyaçlarını piyasa fiyatının altında karşılamaya çalışması; buna karşılık üreticilerin maliyetlerinin yüksek olması üreticiyi % 15'lik komisyona ve nakliyeye rağmen hale yönlendirmektedir.

İlçede işlenen başlıca tarımsal ürünler fındık ve hayvansal ürünlerdir. İlçede üretilen fındık özel sektör tarafından entegre tesiste veya paketleme tesislerinde işlenmektedir. Hayvansal üretim açısından süt, kırmızı et ve deniz ürünleri işleme tesisleri mevcuttur.

Genel olarak ilçedeki tarımsal ürünlerin yaş olarak satıldığı ve başta Samsun olmak üzere bazı şehirlere gönderildiği değerlendirilmiştir. Saha incelemelerinde sektörde bilinçlenme, örgütlenme, başat aktör, paketleme ve pazarlama yöntemleri konusunda eksikliklerin bulunduğu vurgulanmıştır.

3.3.2. Tarıma Dayalı Sanayi Tesislerinin Durumu

Tarım sektörünün üretmiş olduğu ürünleri işleyerek yüksek katma değerli ürünler haline getiren tarımsal sanayi, tarım sektörünün iç dinamiklerini harekete geçirme özelliğine sahip lokomotif sektördür. Bu çerçevede; tarıma dayalı sanayi işletmeleri, tarımsal ürünlere olan talebin artmasına bağlı olarak üretimin gelişmesi ve çeşitlenmesinde, tarımsal ürünlerin arzında mevsimselliğin ortadan kaldırılmasında, kırsal kesimde tarım dışı istihdam imkânlarının artması ve kırdan kente göçün azaltılmasında bir araç olarak kullanılabilecektir. Çarşamba ilçesinde tarıma dayalı sanayi tesislerinin durumu incelendiğinde fındık tesislerinin öne çıktığı görülmektedir. Çarşamba Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre ilçede işlenmiş gıda ürünleri ihracatı yapan 14 firma bulunmaktadır. Söz konusu firmaların ihraç ettiği ürünlerin deniz salyangozu, fındık ve un olduğu görülmektedir.

İlçede en önemli sanayi tesisi halihazırda faal olmayan şeker fabrikasıdır. Organize sanayi bölgesinin henüz faal olmaması da büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan imalatçılar, Çarşamba ilçesi yerine 39 km ilerideki Ordu il sınırları içinde tesislerini konumlandırmaları halinde yatırım teşvik sisteminde 3. bölge yerine 5. bölge teşviklerinden faydalanmaktadırlar. Bu durum da önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Tarımsal ürünlerinin ulusal ve dış pazarlar için işlenmesi, paketlenmesi, ambalajlanması ve pazarlanması alanında büyük sanayi işletmelerin azlığı önemli bir sorundur. Özellikle bitkisel ve hayvansal ürünleri işleyip değerlendirecek ulusal ve dış pazarlar için dondurulmuş gıda sanayi bu sektörde çok önemli bir çıkış yolu olarak görünmektedir.

3.3.3. Çarşamba İlçesinin Hinterlandı

Çarşamba ilçesinde kurulacak olan bir gıda işleme tesisinin hammadde ihtiyacını tek başına Çarşamba ilçesinden karşılaması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle gıda işleme tesislerinin Samsun, Amasya, Çorum, Tokat, Ordu, Sinop gibi illeri de dikkate alarak fizibilite hazırlamaları gerekmektedir. Bu açıdan Çarşamba ilçesinin konumunun çok uygun olduğu değerlendirilmektedir.

İlçede yetişen tarım ürünlerinin komşu ilçe ve iller dışında diğer uzak kentlere de gönderilmesi ilçenin potansiyelini göstermesi açısından kayda değerdir. Samsun'un Türkiye'de ilk on sırada yer aldığı ürünler arasında Çarşamba ilçesinin payının yüksek olduğu ürünlerde ilçenin mukayeseli üstünlüğünün bulunduğu anlaşılmaktadır.

4. TARIM ÜRÜNLERİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarımsal ürünler mevsimsel şartlara bağlı olarak arz talep dengesinin değişebileceği ve kolaylıkla ikamesi mümkün olan ürünler olarak değerlendirilmektedir. Tüm devletler kurumları aracılığıyla tarımsal ürün fiyatlarını değişik araçlarla kontrol etmeye çalışmakta, tarıma yönelik sübvansiyonlar sunmakta, tarım politikaları hassasiyet arz etmekte ve toplumsal dengeleri doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle tarım politikalarındaki değişiklikler üreticileri de doğrudan etkileyebilmektedir.

Bu şartlar altında tarımsal ürünlerin doğrudan üretimi ve tüketiminin gelir açısından belirli bir eşiği geçemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu noktada katma değer faktörü devreye girmektedir. Katma değer kısaca üretim sürecinde çıktı ile girdi arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Üretim, mal üretimini kapsayabileceği gibi hizmet üretimini de kapsamaktadır. Bir domatesin marketteki katma değer tablosu şu şekildedir.

Tablo 12: Marketteki 1 kg Domatesin Katma Değer Tablosu (TL)

A	Domatesin Tarladaki Fiyatı	**1.50**
B	Domatesin Hale Götürüldüğü Aşamadaki Fiyatı	**1.75**
C	Üreticinin Haldeki Komisyoncuya Satış Fiyatı (% 15 komisyon)	**1.49**
D	Marketin Halden Alış Fiyatı	**2.00**
E	Vergiler	**0.02**
F	İşleme/Sevk Giderleri	**0.08**
G	Mağazacılık Giderleri	**0.35**
D+E+F+G	Toplam Maliyet	**2.45**
	Nihaî Satış Fiyatı	**3.75**

Tablo 12'den anlaşılacağı üzere tarladaki 1 kg domatesin markette 3.75 TL'den satılması sürecinde en fazla katma değer marketin maliyeti ile satış fiyatı arasında gerçekleşmektedir. İkinci olarak komisyoncu ile market arasındaki satışta gerçekleşmektedir. Bu şartlar altında üreticinin kazanç sağlaması bir yana maliyetine satış yaptığı görülmektedir. Sürecin aksayan yönünün genel kanının aksine üretici ile hal arasında olmadığı, marketin nihai aşamasında yaşandığı görülmektedir.

Bu sonuca göre müdahale edilmesi gereken nokta üretim maliyetlerini azaltıcı politikaların yanı sıra, asıl olarak pazarlama aşamalarında sunî olarak gerçekleşen fiyat artırımını azaltıcı politikalarda yatmaktadır. Türkiye'de üretim maliyetleri dış faktörlere karşı oldukça hassas olup, söz konusu maliyetlerin sübvansiyonunun nihaî fiyatların belirlenmesinde azaltıcı bir etkisi de bulunmamaktadır. Bu açıdan üretim maliyetlerini azaltıcı politikalar sorunun çözümüne katkı sağlamamaktadır.

4.1. Katma Değerli Ürünler

Katma değerli ürünlerin üretilmesi Çarşamba ilçesinde kalacak iktisadî değerin artırılması ve ilçe ekonomisine daha fazla fayda sağlaması olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede,

- Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından profesyonelce yönetilecek olan Tarım A.Ş.'nin kurulması,
- Gıda imalatçılarının katıldığı ulusal veya uluslararası ihtisas fuarlarına yatırım tanıtım amacıyla stantlı katılımın sağlanması,

- Katma değerli ürün üretebilecek (dondurulmuş gıda, kesme çiçek, konserve, turşu vb.) kurumsallaşmış, ihracat yapan, marka değeri bulunan ulusal ve/veya uluslararası ölçekte gıda imalatçılarının Çarşamba OSB'de konumlanmasına yönelik yatırım tanıtım faaliyetlerinin icrası ve bunların Tarım A.Ş. ile entegrasyonunun yapılması,
- İyi tarım uygulamalarının, saha çalışmalarının ve üretici eğitim faaliyetlerinin yeni bir modelle gerçekleştirilmesi (Tarım A.Ş. bünyesinde),
- Çarşamba Ovası'ndaki kamu yatırımlarının ve çalışmaların tamamlanması,

Özetlemek gerekirse Çarşamba'da hangi katma değeri yüksek ürün üretilecek sorusundan ziyade nasıl üretileceği tartışılmalıdır. Bunun için merkezde kurumsallaşmış ve üreticinin güven duyabileceği bir yapının olması gerekmektedir. Bu yapının ilgili kurumların da hissedar olduğu Tarım A.Ş. ile desteklenmesi, merkezde bulunan sanayicinin doğrudan üreticiler ile sorun yaşamasını engelleyecektir. Kurulması önerilen yapı Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1: Çarşamba İlçesi Katma Değerli Üretim Sistemi

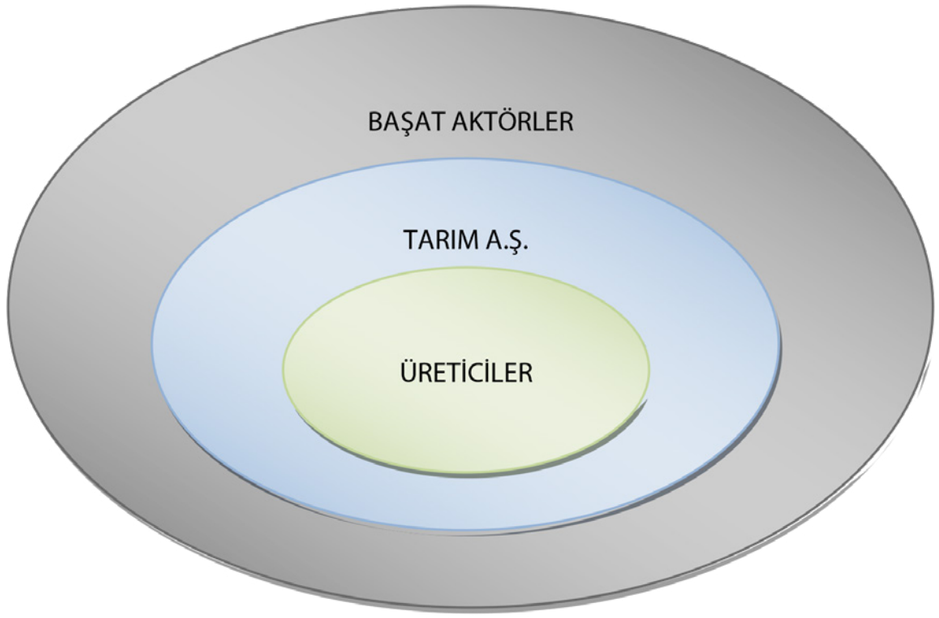

Şekil 1'e göre başat aktörler;

- İhracat potansiyeli olan,
- Kurumsallaşmış,
- Ulusal veya uluslararası marka değeri olan,
- Üreticiye ve tüketiciye güven verebilen,
- Samsun'da yatırıma sıcak bakabilecek,
- Çiftçiye ödemelerini zamanında yapabilen,
- Kurduğu bağlantılarla sektörün ileri-geri bağlantılarını olumlu etkileyebilecek üretici firmalardır. Bu firmalar Penguen, Pınar, Dardanel, Super Fresh, Cargill, Unit Biyoteknoloji gibi firmalardır. Söz konusu firmalara yönelik özel stratejiler belirlenmelidir.

Tarım A.Ş. ise;

- Samsun Büyükşehir Belediyesi koordinasyonunda kurulan,
- İyi tarım uygulamaları, saha çalışmaları ve üretici eğitim faaliyetlerini yürüten,
- Başat aktörler için üretici tedariği, hammadde kalitesi, standardizasyon, yeterli hammadde arzı, yatırım yeri, yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini ilgili kurum ve şirket ortaklarıyla birlikte yerine getiren,
- Profesyonelce yönetilen,
- Sektöründe uzmanlaşmış bir sermaye şirketidir.

Tarım A.Ş. sayesinde başat aktörler, Tarım A.Ş. ile uzun süreli ve sorunsuz bir ilişki temin edebilecekken, üreticiler de ürünlerini pazarlarken güvenilir bir kurumun garantisi altına girecektir.

Üreticiler ise;

- Arazi bölünmüşlüğü, vesayet gibi sınırlamalara maruz kalmadan ürününü pazarlayabilecek,
- Tarım A.Ş.'nin sunduğu imkânlardan (mühendis, yeni ürün denemesi, traktör, soğuk hava deposu, nakliye, kalite kontrol, fide desteği, ihracat, eğitim, örgütlenme, yurt dışı teknik iş ziyareti vb.) faydalanacak,
- Başat aktörlere ürün tedarik ederek sözleşmeli çiftçilik kültürünü öğrenecek,
- Kümelenme ve güven ortamından olumlu etkilenecek,
- Hasat zamanı işgücü bulma ve yevmiye sorunu ile uğraşmayacak,
- Gereksiz ve mükerrer yatırımlardan korunacak,
- Modern üretim tekniklerinden zamanında haberdar olarak uygulama fırsatı bulacaktır.

4.2. Çarşamba Organize Sanayi Bölgesi

İlçede hissedilen sanayi tesisleri yatırım yeri eksikliği, Çarşamba Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması ile birlikte giderilecektir. Bu çerçevede Çarşamba Şeker Fabrikası yanında kurulacak olan Çarşamba Karma OSB tüzel kişilik kazanmış olmakla birlikte altyapı çalışmalarına henüz başlanmamıştır. Yapılan yoklamalarda sanayi bölgesine yoğun bir talebin olduğu değerlendirilmiştir.

Çarşamba OSB'nin altyapı yatırımlarının yaklaşık 2 yıl içinde tamamlanması öngörülmektedir. Bu çerçevede OSB'nin fabrika mezarlığına dönmemesi için kurumsal ve katma değerli ürün üretecek firmalara öncelik verilmesi ve bunun için OSB yer tahsis sürecinin doğru yönetilmesi gerekmektedir.

4.3. Lisanslı Depoculuk

Lisanslı depoculuk, depolamaya uygun ve standardize edilebilecek nitelikteki tarım ürünlerinin modern altyapıya sahip depolarda depolanmasını ve bu ürünlerin ticaretinin ürünün mülkiyetini temsil eden ürün senetleri vasıtasıyla uluslararası alanda da faaliyet gösterebilecek nitelikteki ürün ihtisas borsasında yapılmasını öngören sistemdir.[7]

Lisanslı depoculukta sadece hububat, baklagiller, fındık, yağlı tohumlar, pamuk, zeytin, zeytinyağı, kuru kayısı ve antepfıstığı depolanabilmektedir. Bu açıdan Çarşamba ilçesinde hububat, baklagiller, fındık ve yağlı tohum konusunda lisanslı depo kurulması imkan dahilindedir.

Lisanslı depoculuk ile amaçlanan temel husus, dayanıklı ürünleri hasat zamanı ortaya çıkabilecek fiyat düşüklüğünden koruyarak piyasa dengesini sağlamaktır. Ürün karşılığı verilen senetler ise ulusal veya uluslararası borsalarda ticarî amaçlı olarak kullanılabilmektedir.

Orta Karadeniz Bölgesine bakıldığında bölgedeki lisanslı depoların Çorum'da hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar depolama amacıyla konumlandığı görülmektedir. Ulidaş Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk San. ve Tic. A.Ş. ise Samsun'un kuruluş izni verilen hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar konusundaki ilk lisanslı deposudur. Fındık konusunda lisanslı depo mevcut değildir. Bu konuda Çarşamba ilçesi büyük bir fırsata sahiptir. Tarım A.Ş. bu konudaki boşluğu doldurabilecek bir kuruluş olabilecektir.

4.4. Sözleşmeli Çiftçilik

Sözleşmeli çiftçilik uygulamalarının Çarşamba ilçesinde yerleşebilmesi için yapısal sorunların giderilmesi gerekmektedir. Öncelikle taraflar arasında güvenin sağlanması zaruridir. Bu çerçevede katma değerli ürünler kısmında anlatıldığı üzere merkezde kurumsallaşmış, ödemelerini aksatmayan ve sürdürülebilir üretimi destekleyen başat aktörlerin piyasada yer edinmesi gerekmektedir. Kurulacak Tarım A.Ş. modeli ile başat aktörlerin üreticiden kaynaklı sorunların azaltılması sağlanacak ve Samsun'da yatırım yapmak cazip olabilecektir. Tarım A.Ş. başat aktör ile üretici arasında denge işlevi yürütecektir.

5. SONUÇ

Çarşamba ilçesinde katma değerli tarımsal üretimin gelişmesi için tablo 13'te yer alan eylemlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan ilçede kesme çiçekçilik ve deniz ürünleri üretimi konusunda yeterli bilgi birikimine sahip üretici çok az sayıda olduğundan söz konusu sektörlerin öncelikli olamayacağı değerlendirilmektedir. İlçedeki katma değerli tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi ancak özel sektör eliyle olabileceğinden bu alandaki kamusal yatırımların destekleyen ve aracılık eden bir konumda bulunması isabetli görülmektedir.

[7] Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, İç Ticaret Genel Müdürlüğü, Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsacılığı Hakkında Sıkça Sorulan Sorular, https://icticaret.gtb.gov.tr (Erişim tarihi: 28.06.2018)

Tablo 13: Çarşamba İlçesi Katma Değerli Tarımsal Üretim Eylem Planı

Faaliyet No	Faaliyet Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Açıklama
1	Çarşamba ilçesinde tarıma dayalı sanayi için OSB'nin tamamlanması	Çarşamba OSB	Samsun Valiliği, Çarşamba Ticaret ve Sanayi Odası, Çarşamba Belediyesi	OSB'nin alt ve üstyapısının ivedilikle bitirilmesi ve yatırımcılara sunulmak üzere hazır hale getirilmesi
2	Tarım A.Ş.'nin kurulması ve amacı konusunda üreticilerin bilgilendirilmesi	Samsun Büyükşehir Belediyesi	Çarşamba Belediyesi, Çarşamba TSO, Çarşamba Ziraat Odası, Çarşamba Üretici Birlikleri, Samsun Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Md.	Tarım A.Ş. bünyesinde yer alan üreticilere teknik destek sağlayan, pazar, fuar ve dış ticaret imkânı sunan, sözleşmeli çiftçilik modelinde aracı rolü üstlenen, markalaşma çalışmalarını yürüten bir kuruluştur.
3	Çarşamba ilçesinin tarımsal ürünlerinin marka değerini artıracak planlama çalışmalarının Tarım A.Ş. bünyesinde gerçekleştirilmesi	Tarım A.Ş.	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA), Çarşamba TSO, TOBB, İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Md.,	Tarımsal ürün potansiyeline yönelik kim neyi ne zaman nerede nasıl gerçekleştirecek sorularının cevabının netleştirilmesi
4	Çarşamba Ovası'ndaki üretici, üretim ve pazarlama bilgilerinin yer alacağı Coğrafi Bilgi Sisteminin kurulması	Tarım A.Ş.	OKA, Samsun Büyükşehir Belediyesi ve Samsun Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçedeki arazi altyapısı, üretici ve üretim durumu ile pazarlama durumlarını içeren CBS'nin işlevsel hale getirilerek takibinin yapılması
5	Planlama çalışmalarına göre ulusal veya uluslararası gıda fuarlarına katılım sağlanması ve büyük firmalara	Tarım A.Ş.	OKA, Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (TYDTA)	Önde gelen gıda üreticisi firmalar olan Cargill, Super Fresh, Dardanel, Penguen vb. işletmelere ikili ziyaretlerin yapılması ve Samsun'un

	yönelik yatırım tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi			potansiyelinin aktarılması (Çarşamba OSB'den arazi, personel bulma, teşvikler, hammadde için Tarım A.Ş. desteğinin olacağı vb.)
6	Büyük üreticiler vasıtasıyla üretilecek katma değeri yüksek tarımsal üretimin il geneline yaygınlaştırılması ve Samsun'un bu alanda markalaşma çalışmalarının yapılması	Tarım A.Ş.	Büyük üreticiler, OKA	Üretimin sürekliliğini sağlamak ve Samsun'u bu alanda marka yapmak üzere ilgili özel sektör kuruluşlarının katkısı ile gerekli çalışmaların yapılması

Tablo 13'te ifade edilen faaliyetlerin 3-5 yıl içerisinde gerçekleştirilmesi imkan dahilindedir. Bu sayede Samsun ve Çarşamba ilçesinde tarımsal ürünler işlenecek, katma değer bölgede kalacak, gıda üretimi konusunda kümelenme modelleri hayata geçebilecek, Samsun'un marka değeri artacak ve üretim gerçekleştiren firmalar sayesinde yeni yatırımcılara referans oluşacaktır.

KAYNAKÇA

- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Makaleler, Land Grab or Development Oppurtunity? www.fao.org
- Çarşamba İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
- Çarşamba Ticaret ve Sanayi Odası
- Çarşamba Ziraat Odası
- Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, Demiryolları Haritası
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 7. Bölge Müdürlüğü-Samsun
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, İç Ticaret Genel Müdürlüğü, Lisanslı Depoculuk
- Kahraman, A. (2015). Çarşamba Ovası'nda Fındık Tarımı ve Alternatif Ürün Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, s.84
- Kalkınma Bakanlığı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı, 2018
- Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü
- Karayolları Genel Müdürlüğü, 7. Bölge Müdürlüğü-Samsun
- OKA, Sektörel Eylem Planları, Samsun Tarım ve Kırsal Kalkınma Eylem Planı
- OKA Yatırım Bilgi Sistemi (cbs.oka.org.tr/OKAYBSpublic)
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Biyokaçakçılıkla Mücadele Rehberi, 2013
- Resmi Gazete, 21 Ocak 2017 tarih ve 29955 sayılı 1.Mükerrer
- Samsun Azot Sanayi (TÜGSAŞ) ve Karadeniz Bakır İşletmeleri (KBİ) Emisyonlarının Çevre Topraklarına Olan Etkileri, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 1998
- Samsun Büyükşehir Belediyesi Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı
- Samsun Büyükşehir Belediyesi Meyve ve Sebze Hali
- Samsun Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Yayınlar, Samsun İli Tarımsal Strateji Belgeleri
- SS Flora Çiçekçilik Üretim ve Pazarlama Kooperatifi Samsun Mezatı
- Tarım Kredi Kooperatifleri Samsun Bölge Müdürlüğü
- TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
- TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri
- TÜİK Hayvancılık İstatistikleri
- TÜİK Tarım İstatistikleri
- TÜİK Tarımsal Makine İstatistikleri
- Türkiye Elektrik İletim A.Ş. Genel Müdürlüğü, 10.Bölge Müdürlüğü-Samsun
- Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü

EKLER

Ek 1: Toplantı Tutanağı

ÇARŞAMBA İLÇESİ TARIM SEKTÖRÜ RAPORU
TOPLANTI TUTANAĞI

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan "Çarşamba İlçesi Tarım Sektörü" konulu raporun sunulması ve tartışmaya açılması amacıyla 09.08.2018 tarihinde bir toplantı düzenlenmiştir. Samsun Valisi Sayın Osman KAYMAK başkanlığında ve Çarşamba Belediyesi'nin ev sahipliğinde Doğal Yaşam Parkında düzenlenen toplantıya Samsun Büyükşehir Belediyesi, Kaymakamlık, İl ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri, Ticaret ve Sanayi Odası, Ziraat Odası, Ticaret Borsası, Üretici Birlikleri, OMÜ vb. ilgili kurum ve kuruluş temsilcileri ile çiftçiler ve ziraat mühendislerinden oluşan yaklaşık 30 kişi katılım sağlamıştır.

Samsun Valisi Sayın Osman KAYMAK yaptığı açılış konuşmasında şunları belirtmiştir: Türkiye'nin en verimli ovalarından Çarşamba ve Bafra ovalarını barındıran Samsun gerçekten çok şanslı bir konumda. Ancak bu kaynaklarımızdan yeterli ölçüde yararlandığımız maalesef söylenemez. Tarımsal potansiyelimizi katma değere dönüştürerek, insanlarımıza daha çok aş, iş ve daha büyük gelir kaynağına dönüştürmemiz gerekiyor. Bu amaçla Çarşamba'da bir çalışma başlattık. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansımız yaptığı saha çalışmaları sonucunda Çarşamba'da tarımın mevcut durumunu bizlere sunan ve bazı öneriler getiren bir rapor hazırladı. Bugün sizlerle bu raporu değerlendirmek ve Çarşamba'nın tarımsal sorun ve hedeflerini konuşmak için buradayız. Ajansımızın yapacağı sunum sonrasında sizlerin de katkılarınızı almayı ümit ediyoruz.

Açılış konuşmasından sonra Ajans uzmanlarından Burak AYDOĞDU rapora ilişkin sunumu gerçekleştirdi. Sunumda tarımsal altyapı, üretim değerleri, tüketim alanları ve tarımsal sanayi başlıklarından oluşan mevcut durumun sunulmasının ardından, tarımsal ürünlerin katma değerinin artırılması ve ilçenin tarımsal ürün potansiyelinden daha fazla yararlanması için Samsun Büyükşehir Belediyesi önderliğinde Tarım A.Ş'nin kurulması önerisi sunulmuş ve ardından katılımcıların rapora ilişkin değerlendirmeleri alınmıştır. Toplantı esnasında dile getirilen değerlendirmeler şunlardır;

-Samsun'da tarım işletmelerinin %96'sı aile işletmesi ve bunların büyük çoğunluğu 100 dekar altında üretim yapıyor. Çiftçinin gelirinin düşük olması, arazi satın almasını ve daha büyük ölçekli üretim yapmasını engeller vaziyette. Çiftçinin %80'i tarıma babadan miras topraklar nedeniyle başlıyor ancak %65'i ise tarım faaliyetlerini bırakmak istiyor. Tarımla uğraşanların yaş ortalaması ise 50 civarında. Tarımsal planlama mutlaka bu küçük ölçekli aile işletmelerini dikkate alarak yapılmalı. Toprak, sermaye, işgücü ve pazarlama unsurlarının planlama aşamasında unutulmaması gerekiyor. Çiftçimiz doğal olarak gelir garantili ürünleri yetiştirmeyi tercih ediyor. Bu tercih Çarşamba'da fındığı en fazla yetiştirilen ürün haline getirmiş durumda.

-Fındık yetiştiriciliği yanında mutlaka sebzecilik ve meyveciliğe önem verilmesi gerekiyor. Örtü altı üretimin mutlaka artırılması gerekiyor. Hibrit biber ve domates fidesi ile yapılan üretim güzel sonuçlar veriyor. Sebze-meyve üretiminin artırılması ve bunların işlenip paketlenerek satılması katma değer artışı açısından çok önemli.

-Çarşamba'da ve tarım sektörünün genelindeki en önemli sorun pazarlama aşamasında yaşanıyor. Çiftçilerimizin örgütlenme bilincinin düşük olması, kooperatif ve briliklerin yeteri kadar başarılı olmayışı tarımsal ürünlerin fiyatını belirlemede çiftçiyi güçsüz konuma düşürüyor. Üretim aşamasında çok ciddi sorunların yaşanmadığı Çarşamba ovasında birlikte hareket etmeyen çiftçiler karşısında firmalar fiyatı belirler durumda.

-Fındık sadece ovada değil yüksek rakımlı kesimlerde de yapılabiliyor. Ancak fındığın ovadan yüksek kesimlere çekilmesi için sebze ve meyvenin daha fazla gelir yaratması gerekiyor. Bu ürünlerin nipeten daha az tercih ediliyor olmasının nedeni fındık gibi gelir garantisi sağlamamasıdır. Dolayısıyla fındık Çarşambalılar için zorunlu bir tercih konumunda. Fındık ayrıca bizim hem Çarşamba hem de ülkemiz açısından stratejik bir ürün konumunda. İsviçre, Almanya, İtalya gibi ülkeler fındık tedariği açısından bize muhtaç konumda. Gürcistan ve Bulgaristan'da yapılan fındık üretimi denemeleri bizdeki kaliteyi yakalayamadı. Dünyanın en büyük fındık ihracatçısıyız ancak ihracat rakamlarımızı artırma imkanımız da bulunuyor.

-Çiftçiden fındık temin eden firmaların sözleşmeli çiftçilik kapsamındaki iyi tarım uygulamaları güzel sonuçlar veriyor ancak bu uygulamalar belirli ilaç ve gübre kullanımı nedeniyle üretim maliyetlerini artırmaktadır. Maliyetleri artan çiftçinin ileride fındık yetiştiriciliğini terk etmesi ihtimali var. Bunun yanında sözleşmeli çiftçilik kapsamında doğrudan üreticilerle değil birlik, kooperatif, tarım ve orman müdürlüğü, ziraat odası gibi kurumlarla muhatap olunması çiftçinin istediği fiyatı alması açısından daha doğru sonuçlar yaratacaktır.

-Destek ödemeleri ürün beyanı esas alınarak arazi büyüklüğüne göre ödenmektedir ancak ürünün gerçekten üretilip üretilmediğinin etkin kontrolü yapılamadığından destek ödemeleri yönteminin yenilenmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Bu katkılar sonrasında kurum temsilcilerinin yaptığı kapanış değerlendirmeleri şunlardır;

-Çarşamba TSO Başkanı Ahmet YILMAZ: Tarım Çarşamba ekonomisi için kilit sektör konumunda. Tarım ürünleri gelir getirmediği dönemlerde ilçenin tüm ekonomisi sıkıntıya düşüyor. Çarşamba OSB için gelen yatırım başvuruları arasında ilçenin tarım ürünlerinin değerlendirileceği bir tesis bulunmuyor maalesef. Farklı ürünlerimizi yılın farklı dönemlerinde işleyip paketleyerek satacak firmaları bölgemize çekmemiz gerekiyor. Fındığı işleyerek katma değere dönüştürecek tesislere ihtiyacımız var. Fındık bizim içim her ne kadar stratejik bir ürün olsa da bu toplantıdan ovada fındığa ağırlık verilsin sonucu çıkmamalı. Bu tür çalışmaların devam etmesi gerektiği kanaatindeyim.

Çarşamba Belediye Başkanı Hüseyin DÜNDAR: Tarımsal üretim açısından toprak ve üretim planlaması çok önemli. Ancak bunların yerelden çok merkezi kararlara bağlı olduğunu düşünüyorum. Merkezi kararların tarımın üzerindeki etkisi çok fazla. Örneğin yeni hal yasası hallerin maliyetlerini oldukça etkilemiş durumda. Bu açıdan merkezi planlamaya fazlasıyla bağlı olduğumuzu söylemek durumundayım. Hazırlanan raporu olumlu buluyorum ancak önerilen TARIM A.Ş.'nin birliklerimiz ve kooperatiflerimizde yaşanan sorunların benzerlerini yaşayacağını düşünüyorum. Bu yüzden çok başarılı olacağı kanaatinde değilim. Fındığın stratejik konumunu unutmamamız ve ovada yetiştirilmesine devam edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çarşamba'da tarımın gelişimi açısından şu 3 hususu önemli görüyorum.

-DSİ'nin çalışmaları bizim için çok önemli. Kamu yatırım programında yer alan ve 2021 yılında bitmesi öngörülen Çarşamba Ovası Sulaması ve Drenajı projesi sayesinde yaklaşık 82.000 hektarlık bir alanın sulama ve drenaj sistemi yapılacak. Bu projenin tamamlanması ovamız açısından elzem niteliğinde.

-Arazi toplulaştırılması bir diğer önemli konu. Tarım işletmelerinin sahip olduğu araziler, sürekli parçalanmakta ve ekonomik işletme büyüklüğünün altına düşmektedir. Arazi toplulaştırma çalışmalarıyla dağınık ve parçalı arazilerinin birleştirilerek, modern tarım tekniklerinin uygulanacağı işletmelerin oluşturulması gerekmektedir. Üreticiler, tarla ve bahçelerine sınır oluşturmak amacıyla söğüt ve kavak gibi ağaçlar dikmişlerdir. Sınırlara dikilen ağaçlar alan kaplamak dışında gölgeleme suretiyle de zarar vermektedir. Bu şekilde oluşturulmuş alanlar ova alanının yaklaşık % 10'unu işgal etmektedir. Toplulaştırma bu açıdan önemli kazanımlar sağlayacaktır.

-Sebze üretiminin artması gerektiğini konuştuk ancak bunun için gübre ve ilaç konusunda hükümetin üreticiyi daha fazla desteklemesi gerekiyor.

Çarşamba Kaymakamı Mustafa GÜNEY: Samsun'un en kıymetli varlıkları Çarşamba ve Bafra ovalarından sürdürülebilir şekilde en üst düzeyde yararlanmamız için GAP idaresi gibi özel bir idareye ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Böylelikle ovalarımızda tarımsal üretim planlaması daha etkin bir şekilde yapılabilir.

Büyükşehir Belediyesi Başkan Yardımcısı Turan ÇAKIR: Çarşamba'nın sebze üretiminde Pazar kaybı yaşamasını normal buluyorum çünkü sebze her yerde yetişebilir konuma geldi. Çarşamba'yı farklı kılacak husus ise sebze ve meyveyi işlememiz, bu konuda sanayi tesisleri kurmamız olacaktır. Fındık ise bizim stratejik ürünümüz dolayısıyla üretiminin artarak devam etmesi gerektiğini düşünüyorum.

Samsun'da son yıllarda yapılan otel yatırımlarına ilk başta şüpheyle bakılıyordu ancak şu an otellerin doluluk oranları çok yüksek. Günümüzde gelen talebi karşılamak yerine arzı yaratıp piyasaya sürmemiz gerekiyor. İyi bir planlama ile kaliteli üretim yapılması ve etkin bir şekilde pazarlama yapılması lazım. Bu nedenle bize bu imkanları sağlayabilecek Tarım A.Ş vb. yapıların faydalı olabileceğini düşünüyorum. Örgütlenme konusunda çalışmalarımızı mutlaka artırmalıyız.

OKA Genel Sekreteri Mevlut ÖZEN: Arkadaşlarımın hazırlamış olduğu bu çalışma sadece başlangıç niteliğindedir. Bu çalışmanın sizlerin de katkısı ile devam ettirilmesi gerekiyor. Biz bu konuda her zaman işbirliğine açığız. Tarım sektörünün gelişimi açısından birçok proje geliştirilebilir. Çiftçilerin eğitimi, örgütlenme vb. birçok konuda çalışmalar yürütülebilir. Çarşamba Organik Fındık Üreticileri Birliği ile güdümlü proje fikirleri için çalışmaya devam ediyoruz. Eğer fizibilitesi sağlam bir güdümlü proje fikrinde mutabık kalınırsa Çarşamba'da da bir güdümlü proje desteklemeyi umuyoruz.

Samsun Valisi Osman KAYMAK: Hazırlanan rapor için Ajansımıza ve kıymetli katkılarınızdan dolayı tüm katılımcılarımıza teşekkür ediyorum. Bugün gerçekten ufkumuzu açan bazı değerlendirmeler yapıldı. Bu ve benzeri çalışmalarla hem ürün çeşiti ve verimlilik artışı yakalamayı hem de ürünlerimizi katma değeri yüksek ürünlere dönüştürerek insanlarımızın dünyaya karşı rekabet gücünü artırmayı hedefliyoruz. Bu rapor bizim için bir başlangıç noktası ve hepimizin gayretleri ve katkılarıyla daha ileri noktalara götürülmesini ümit ediyorum.

Ek 2: Toplantı Katılımcı Listesi

Adı-Soyadı	Kurum/Kuruluş Adı	Görevi
Ahmet YILMAZ	Çarşamba Ticaret ve Sanayi Odası	Başkan
B. Zafer YÜKSEL	Çarşamba Emniyet Müdürlüğü	Emniyet Müdür V.
Doç Dr. İsmail SEZER	OMÜ Ziraat Fakültesi	Dekan Yrd.
Doç.Dr. Hakan ARSLAN	OMÜ Ziraat Fakültesi	Dekan V.
Dursun DEMİR	OKA	Uzman
Emre ARSLANBAY	OKA	Samsun YDO Koordinatörü
Hüseyin DÜNDAR	Çarşamba Belediyesi	Belediye Başkanı
İbrahim KESKİN	Milli Emlak Müdürlüğü	Milli Emlak Uzmanı
İdris MACİT	Karadeniz Tarımsal Araştırmalar Enst.	Teknik Müdür Yr.
İsa ŞAHİN	Çarşamba Organik Fındık Üreticileri Birliği	Ziraat Mühendisi
Mehmet DAĞDELEN	Çarşamba Tarım ve Orman Müdürlüğü	Veteriner Hekim
Mevlut ÖZEN	OKA	Genel Sekreter
Muammer AYDEMİR	Çarşamba Ziraat Odası	Başkan
Mustafa GÜNEY	Çarşamba Kaymakamlığı	Kaymakam
Mustafa SALBAZ	Çarşamba Organik Fındık Üreticileri Birliği	Yönetim Kurulu Üyesi
Nail KIRMACI	Samsun Tarım ve Orman Müdürlüğü	İl Müdürü
Nurullah YANIK	19 Mayıs Vergi Dairesi	Gelir Uzmanı
Oğuzhan BAYRAK		Çiftçi
Oktay YILMAZ	Kuzey Süt Çiftliği	Veteriner Hekim
Osman AKMAN	Çarşamba Tarım ve Orman Müdürlüğü	İlçe Müdürü
Özgür Özçelik DURAT	Çarşamba Organik Fındık Üreticileri Birliği	Tarım Danışmanı
Özgür TÖNGEL	OKA	Uzman
Selamettin AKÇA		Çiftçi
Selim SAĞLAM	Zirai İlaç Bayii	Üretici
Serdar YILMAZ		Çiftçi
Sevda ŞENGÜN PAZAN	Çarşamba Organik Fındık Üreticileri Birliği	Tarım Danışmanı
Turan ÇAKIR	Samsun Büyükşehir Belediyesi	Başkan Vekili
Yunus SUNAR	OKA	Uzman

NOT

NOT

ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI
MIDDLE BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

ÇARŞAMBA İLÇESİ
TARIM SEKTÖRÜ RAPORU

ARALIK 2018
SAMSUN

matbaa.com

OKA

ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI

MIDDLE BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

A Samsun Organize Sanayi Bölgesi Yaşardoğu Cad.
No: 62 Tekkeköy/SAMSUN
T 0 362 431 24 00
F 0 362 431 24 09
W www.oka.org.tr
E info@oka.org.tr
/okaorgtr
/OrtaKaradenizKalkinmaAjansi

SAMSUN YATIRIM DESTEK OFİSİ

Samsun Organize Sanayi Bölgesi Yaşardoğu Cad.
No: 62 Tekkeköy/SAMSUN
T. 0 (362) 431 24 00 F. 0 (362) 431 24 09

INVEST SAMSUN

www.investsamsun.com